КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА
ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК — ЛЬВІВ

CO-OPERATIVE REPUBLIC
Ukrainian Monthly Review Lwiw — Poland
ul. Technicka, 1.

Ч. 7—8.
ЛИПЕНЬ-СЕРПЕНЬ
1938.
РІЧНИК XI.

НА ОКРАЯХ ДНІВ

У МІЖНАРОДНІЙ ДЕНЬ КООПЕРАЦІЇ.

Цьогорічне свято кооперації обходять члени Міжнар. Кооп. Союзу дня 2. липня. Міжн. Кооп. Союз розіслав своїм членам, національним кооп. союзам, проєкт резолюції до ухвалення на святочних зборах кооператорів у цей день. Ось текст резолюції МКС:

Постанова.

„Зорґанізовані у Міжнародньому Кооперативному Союзі кооператори всього світу, зібравшися для 16-го святкування Дня Кооперації — ще раз заявляють свою непохитну віру в засади демократії, свободи і мира; — висловлюють обурення проти вмішувань в права і вольности свобідних народів та проти кожного обмежування їх права на добровільне гуртування і свобідний розвиток; — проголошують погляд, що ті господарські засади й соціяльні ідеали, що лежать в основі світового кооп. руху, є найбільшою запорукою й надією на суспільну обнову та найпевнішою ґарантією загального, на дійсній співпраці рівних опертого мира.

Вони обовязуються за себе і за свої кооперативні орґанізації — скріпити заходи на оборону свободи і усіми силами підпирати ті зусилля, що змагають до справедливої та мирної розвязки нинішних світових конфліктів".

Українська кооперація приєднується до того голосу МКС, бо він висловлює також і її задушевні туги й бажання.

ВІЛЬНІСТЬ ОРҐАНІЗАЦІЇ І ДЕМОКРАТИЧНА ПРАВОВІСТЬ.

З нагоди міжнародного свята кооперації не завадить навести тут голос МКС про справу, яка зачіпає болючі питання нашої дійсности в Польщі. У звідомленні Ради МКС для останнього конґресу в Парижі читали ми ось такі думки:

„Становище вільних суспільних організацій в цілій низці держав та життєвий інтерес кооп. руху вимагають не устних заяв, а чинного вмішання. Не вистарчає, коли МКСоюз через свої орґани і публікації вказує на цілі й домагання наших добровільних згуртувань, та на великий вклад кооперації у людську культуру і добробут.

„Ті ідеали та домагання, щоби уряди й народи їх собі засвоїли, треба голосити скрізь і так їх виставляти на видне місце,

аби вони захопили міліони людей, які ще стоять поза нашою орґанізацією...

„Вільність і незалежність в деяких державах знищені, а в інших загрожені, можна удержати тільки при постійній чуйности. Треба надлюдських зусиль, щоби привернути їх тим, які їх утратили. Автономну самоуправу — передумову існування нашого руху — можна також удержати лише при активнім вживанню добре обдуманих охоронних засобів. Загальний мир вимагає постійних зусиль до створення таких умовин, в яких він переможе.

„Яко апостолам новішого й ліпшого суспільного ладу пристоїть нам обовязок — приложити всіх наших сил до здійснення тих ідеалів, що їх кооперація ставить в ділянках господарській, соціяльній, моральній. Є завданням Союзу цю орґанізацію підпирати та удержувати в русі.

„Потрібно для того єдности великої армії кооператорів, спільної їх акції та твердого рішення — допомогти засадам кооперації до перемоги над реакційними силами".

СТАН ЧЛЕНСТВА МКС.

При нагоді міжнар. дня кооперації орґан Міжнар. Кооп. Союзу подає дані про нинішний стан членства МКС.

Він гуртує кооперативні орґанізації з 38 держав, які мають разом 71,5 міліонів членів з фізичних осіб, згуртованих у 129.000 кооператив. Після родів кооператив стан такий:

У кооперативах	споживачів	55,628.000	членів
„	хліб. продуцентів	4,586.000	„
„	кредитових	11,154.000	„
„	виробничих	102.000	„

Сума річних оборотів перевищує в золоті 443,6 міл. англ. фунтів
Сума уділових капіталів перевищує в зол. 106,1 „ „ „
Сума резерв. капіталів перевищує в золоті 33,0 „ „ „

Після числа кооператив 1-го ступня стан сьогодня такий:

Кооп-в споживачів	36.590	з	55,6 міл.	членів
Кооп-в с. г. продуцентів	45.928	„	4,6 „	„
Кооп-в кредитових	46,382	„	11,1 „	„
Кооп-в виробничих	834	„	0,1 „	„

Окрім того є 40 союзних кооп. гуртівень і 28 центральних кооп. банків.

(Усі повищі дані не обіймають кооперації з СССР).

„ЗАКЛИК ДО ДІЛА".

Під заголовком: „Свобода і мир" приносить останній пресовий бюлетень Міжнар. Кооп. Союзу такі думки:

„Що при сучасній світовій ситуації необхідно активної мирової політики, про це не може бути сумніву. В усіх частинах світа люди тужать за тим, щоби володарі і „вожди" народів вернули до розуму, щоби світ міг знова прийти до супокою.

„Країни, які хотіли би обійтися без війни, накладають на себе і на ще ненароджені покоління безмірні тягарі за продукцію узброєння та усіх тих діявольських засобів нищення, які винаходить людський дух в надії, що тим причиниться до забезпечення свого краю.

„Коли не можемо мати безпосереднього впливу на злагіднення сучасних бремен, то все таки остає нам надія, що можемо побудувати нову цивілізацію на широкій основі рочдельських думок та вільної демократичної системи".

ЦЕНТРОСОЮЗ І ОКРУЖНІ СОЮЗИ.

З нагоди Заг. Зборів Центросоюзу появилося друковане звідомлення цієї осередної установи нашої сільської кооперативної торгівлі. Воно дає погляд на стан самої централі і її членів — окружних союзів сіль. закуп.-збутових кооператив.

Минулий 1937 рік був роком збирання овочів з доцільної праці попередніх літ. Дала добрі висліди дотеперішня практика окр. союзів продавання товарів кооперативам тільки за готівку та інтензивна праця в напрямі скупу і збуту с. г. продуктів. Очевидно, мала своє значіння також загальна поправа госп. положення села, яка ще удержувалася в 1927 році.

Загальна сума оборотів Окр. Союзів за час від 1934 року піднеслася в пропорції 16,3 міл. зл. до 41. міл. зл. В Центросоюзі самому: 8,4 міл. зл. до 35 міл. зл. За самий рік 1937 (проти 1936) маємо зріст оборотів: в окружних союзах на 57,4%, в Центросоюзі на 81,3%.

На жаль — цей відрадний образ росту кооперативної торгівлі затемнюється в останніх часах нездоровим проявом у господарці місцевих сільських кооператив — підвалини цілої будови. Про цей нездоровий прояв — поворот боргування — говоримо на окремому місці. Усі, кому дорога справа господарської емансипації нашого народу і хто не хотів би, щоби блискучий ефект на верхах кооп. будівлі в наступних роках показався тільки хвилевим ефектом, світляним фаєрверком — мусять прикласти всіх сил для загальмування недуги, яка починає нас розїдати.

Найбільшу динаміку росту виявили в ост. році операції збуту ростинних продуктів (у окр. союзах з 4,3 міл. в 1936 р., зріст до 14,3 міл. в 1937 році; у Центросоюзі з 3,3 міл. в 1936 р. до 12,7 міл. зл.). Цей великий успіх в ділянці збуту збіжжя (бо це головна позиція) свідчить про дві річи: що наші окр. союзи дають селянинові добрі умовини збуту (грає ролю не так сама ціна, бо вона звичайно нормується ринком, як головно — справедлива оцінка якости і кількости продукту); і друге: що мабуть селові таки вже забагато тої анархії і визиску, що панували дотепер у приватницькій організації скупу рільних плодів.

Треба тепер добре пильнувати, щоби те, що вдалося завоювати, остало на постійне у наших руках. Справа не проста і вимагає всесторонньої уваги.

ДЕ НАШІ ВИСОКІ ЗАВДАННЯ!

На основі провірок з 518 сільських кооп-в для заг. закупу і збуту, переведених на протязі другої половини квітня і травня — зросли товарові борги в цих кооперативах у пересічи на 25%, в порівнанні зі станом з 1927 р. Є райони, в котрих борги зросли на 80%.

Обіжник РСУК стверджує, що Окружні Союзи Кооп-в не уділюють кооперативам товарового кредиту. Коли це справді так, то виходить, що або кооперативи роздають на борг коштом запасу готівки, або зменшують стан інвентури у крамницях, або врешті — затягають товарові кредити у приватних гуртівників, обходячи кооп. гуртівні і ломлячи кооп. вірність.

У цьому самому обіжнику РСУК стверджується, що висліди протиборгової акції у 1937 році дуже незначні, та що нам грозить нова филя задовження кооператив.

Ми останніми часами кілька разів звертали увагу на поворот товарового боргу на місцевих кооперативах. Спеціяльно грізним часом є передновок — весна й літо. Але не тільки передновок грає тут ролю; ще більшу ролю грає стара вигідницька навичка наших людей — купувати на борг. Що б ми не говорили про бідність нашого народу, якби ми не розуміли його тяжке соціяльне положення, то при тім усім не сміємо замикати очей на деякі наші, безумовно шкідливі, навики. До таких належать: мала господарність, нерухливість, консерватизм у господарці, негиґієнічність у щоденному житті (само плювання і курення по наших кооперативах скільки говорить про те!), нарешті безсумніву один з найтяжчих гріхів — стара звичка брати, що дастся, на борг.

Шарль Жід у своїх „Дванацяти чеснотах кооперації" цілком слушно, як одну з головних добрих прикмет спілчанського руху, величає „привчання до господарности". Бо й справді — чи оплатилося би мобілізувати аж стільки суспільної енерґії, як ми це робимо, нате тільки, щоби замінити приватного купчика суспільною крамницею, — якщо ця заміна не була би тільки конечним засобом для осягнення куди вищих цілей?

Цими вищими цілями є знова не сама тільки матеріяльна вигода членів (солідний товар, умірковані ціни) — а передовсім перевиховання.

Перевиховання!

Як тільки впаде у нас якесь грімкіше слово — ось в роді того „перевиховання", то зараз в уяві нашої людини виростають самі найвищі поняття: уморальнення, ушляхотнення, витончення почувань і т. д. Це наша стара звичка: легковажити життєво-практичне виховання, виховання для буденного життя.

Тимчасом це завдання не менше важливе, як виховання в засадах моральности, естетизму, культурности. Це є питання здоровля і гиґієни наших господарств. Воно є передумовою всякого іншого здоровля фізичного і морального. Від необачного задовження родин починається й їх нужда, фізичний занепад, домашні невзгодини, культурна деґрадація.

Але про ті властиві завдання кооперації у нас говорилося досі дуже мало; вони відходили на дальший плян у наших кооп. рефератах і промовах, уступаючи місця більш популярним і легше захоплюючим гаслам (національний момент, расово-віроісповідний, клясово-економічний і под.). Треба доповнити наш арсенал кличів тим, чого в ньому недостає, а то за боргами може розлетітися в пух і прах ціла наша працьовита будівля. Тоді ні нащо не здадуться заклики до патріотизму, расової солідарности і т. п.

КОНФЕРЕНЦІЯ КООПЕРАЦІЇ З ПРИВАТНИКАМИ.

Не перший раз зроблено спробу привести за злагіднення терть між українським приватним купецтвом і кооперацією. Маємо на думці конференцію представників кооперації і Союзу Укр. Купців з 31. травня ц. р. та приняту на ній „загальну основу для дальшої праці обох сторін".

Основна ідея порозуміння: зменшити тертя, які нині найрізкіше виступають на сільському терені, — через перекидання приватних сільських купців у міста. Кооперація мала би допомогати приватному купецтву в цьому ділі. Справа тяжка вже у теоретичнім поставленні, а ще тяжча у практиці. Тяжка передовсім тому, що якраз наше сільське приватне купецтво уявляє собою найменше зорґанізований елемент; коли на міських купців вплив С.У.К. невеликий, а екзекутива ще менша, то на сільське купецтво вплив СУК майже ніякий. І тому, навіть при найліпшій волі з боку СУК діяти в напрямі ухвал конференції, треба числитися з цим, що здійснення їх у практиці буде йти дуже туго.

У звязку з тим натраплятиме на величезні труднощі також проєктована поміч сільської кооперації приватником (через вишкіл в її крамницях тих осіб), які б хотіли йти до міста. Що легшого, як заявити, що, мовляв, маю намір піти колись до міста, а на ділі по відбутім вишколі — відкрити в сусідстві кооперативи конкуренційну крамницю? Не кажемо вже про те, що такі кандидати на приватних підприємців вноситимуть у атмосферу кооператив небажаного духа, а може й своєрідні методи праці, і це може родити ріжні конфлікти у внутрішньому житті кооператив. Цих труднощів не можемо не добачувати.

Приняті „тези" зовсім слушно стверджують, що кооперація і приватна торгівля, це дві окремі суспільні системи, які мусять з природи річи окремо плекати свої ідеали і змагати до розбудови кожна своїх підприємств. Разом теж говориться в них про немарнування сил у взаїмній боротьбі. Нам здається, що головне, до чого треба змагати, і що є до осягнення при добрій волі з обидвох сторін, то це: збереження абсолютної солідности у конкуренційних взаєминах, та рішуче викорінювання всякого роду нечесних підходів у підриванні доброї опінії другої сторони.

Реальною допомогою в розбудові української торгівлі по містах — так кооперативної (для обслуги укр. клієнтелі), як при-

ватної (головно для обслуги чужонаціональної клієнтелі) — може бути кредит з кооперативних банків. Про цю справу є також згадка у тезах. Зате проти пропозиції, щоби укр. кооперативні гуртівні обслуговували також приватне купецтво, є дуже поважні ділові і засадничі перешкоди.

Недавно ми читали (здається у „Торгівлі і Промислі", при нагоді полєміки з Г. К. Ч.), що ось, мовляв, польські кооператори плянують, у своїм поході на схід, поміч місцевому польському купецтву у тій формі, щоби кооп. гуртівні доставляли товар також прив. купцям (міським і сільським). На приклад тих польських „кооператорів", які думають аж такими помислами підсилити свої (ще не повставші) гуртівні, нема що покликуватися. Польські „кооперативні" круги, які бавляться цього роду доморідними концепціями, це ті самі, що будували й досі всяку „кооперацію" на наших землях, випробовуючи вже ріжних метод і завше з однаковими результатами (Кулка рольніче, Рольнікі і т. д.). Ради Бога — тільки не вони нехай будуть нашими учителями в ділянці кооперативного будівництва!

ВОЄННА ГОСПОДАРКА!

Надзвичайна сесія польських парляментарних тіл, що саме відбувається, дістала до розгляду надзвичайної ваги урядові законопроєкти. Маємо на думці ті проєкти, що відносяться до організації обороту харчевими продуктами і важними промисловими товарами як нафта, вугіль, цукор.

Всі ті законопроєкти переняті одною провідною думкою, а саме, примусовою реґляментацією ринку. Урядове визначування цін в гурті і в детайлю, урядовий надзір над їх виконуванням, урядове континґентування продукції — ось головні напрямні урядових законопроєктів. Коли до того додати, при промислових товарах, обовязок продуцента держати постійно в маґазині означене квантум готового продукту на випадок війни — то будемо мати всі прикмети, характеристичні для воєнної господарки („Kriegswirtschaft", термін добре відомий з часів світової війни).

Коли можна зрозуміти цього роду організаційні зарядження в часі війни, то дивно вони виглядають в часі мира. Недобру прислугу зробив би для держави та суспільного господарства той чинник, який би направду хотів уже в часі мира заводити норми воєнної господарки. Що є конечним злом, є все таки злом, і ліпше обходитися без нього, як довго можна.

Ділає тут, знаємо, приклад деяких сусідних держав, які у себе завели чимало норм воєнної господарки, хоч формальної війни ще не ведуть. Одначе — недавні події були живим доказом господарського безсилля тих держав саме для воєнного виступу.

Воєнне господарство — і в цьому цілий секрет — є господарством визначно консумуючим. Kriegswirtschaft це організація як найощаднішого консумування того, що нагромаджено за попереднього мирного господарства. Консумція і найдоцільніше оперування зброєю (теж консумція!) — ось єдина її

мета — хоч би при цьому на якийсь час підривалися й продукційні сили країни. „Перемога за всяку ціну" — такий є, і інакшим не може бути, провідний клич воєнного господарства.

Чи Польща вже находиться в такому положенні, що їй може бути байдужий природній розвиток її господарських сил?

НА СВІТОВИХ РИНКАХ СПАД.

Слабий попит за сирівцями триває в Америці далі, внаслідок того знижкова тенденція цін держиться надалі. Покупці не анґажуються більшими закупами, поки ціни не успокояться. Про те, яка сильна тепер знижка цін, говорить пророчисто наступне порівнання цін головних сировин з перед року і з 31. травня 1938 (в долярах):

	1937	31. V. 1935
пшениця	1,3863	0,8563
кукурудза	1,5725	0,665
мідь	14,—	9,—
олово	6,—	4,—
цинк	7,10	4,—
бавовна	13,30	7,21
кавчук	20,42	11,30

Міжнародні картелі забігають про дальші обмеження продукції й експорту. Так 31. травня міжнародній комітет кавчуку в Лондоні зменшив контиґенти на 3. чвертьрічча ц. р. з 60 до 45%.

Після обчислень нім. статист. уряду в останньому чвертьріччу, у порівнанні з послідним кварталом 1937 р., настав спад оборотів на 13% вартости і 12% кількости. Це спад двічі більший, якби міг бути з огляду на сезон. В Америк. Злуч. Державах обороти довозу впали на 38%, зате вивіз збільшився (чи не воєнні матеріяли для Европи?).

ОЗНАКИ ДЕПРЕСІЇ.

Недавно опубліковано звідомлення про стан акційних спілок у Злуч. Державах за 1. чвертьрік 1938 р. З нього видно, що доходи нетто акц. спілок сильно зменшилися проти 1937 року, а саме впали із 200 міліонів до 93 міл., себто на 53%. Зменшилися головно доходи спілок, що працюють в ділянці виробництва засобів виробництва (машин тощо); зате ці, що продукують засоби споживання, мали навіть звишку доходів (явище дуже характеристичне і досить потішаюче). Найбільший спад доходів є у ділянці металюрґії та автомобілізму. Це пояснюється тим, що при зменшеній продукції не можна використати вповні продукційної здібности фабричних уряджень (металюрґія використовувала у 1937 р. 91% своєї прод. здібности, в цьому році всього 30%).

Загально беручи, 58 великих акц. спілок показує спад доходів на 53%. (Цікаво, що приблизно в такім самім відношенні обнизилися курси акцій на біржі).

Також у другім великім промисловім кітлі світа, в Німеччині, є знаки обниження конюнктури. Берлінський інститут для досліду

конюнктури від половини лютня у своїм щотижневім бюлетені стверджує постійне ослаблення господарської активности. Індекс промислового виробництва, що в кінці січня ц. р. стояв на 118,4 (1926 = 100), 16. квітня стояв вже на 113,8.

Коли зважити, що в Німеччині ціле господарство строго реґляментоване, що все воно поставлене на самовистарчальність, як обмежено торговельні зношення з заграницею, то не можна не дивуватися, що мимо всього німецьке господарство залежне від світового і американська знижка конюнктури негайно відбивається на німецькій.

Також в Анґлії господарське положення погіршується. Зокрема зменшується будівельний рух, головно в будові фабрик (подібне явищ, що в Злуч. Державах та Німеччині); зменшуються також обороти в зовнішній торгівлі. Піддержують оживлення великі збросння, що переводить держава.

ЗМІНА ФІНАНСУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙ В НІМЕЧЧИНІ.

Через 5 літ, рахуючи від 1933 р., коли прийшов в Німеччині до влади гітлеризм, уряд переводив величезні публичні будови і воєнні приготування, не маючи для того більших запасів золота в державному банку. Світ довгий час мізкував над тим, яких фінансових способів вживає режім „III. Держави", а керовника цієї акції, міністра Шахта, найменовано „німецьким фінансовим чарівником". Сам уряд Німеччини довгий час удержував в тайні способи покривання своїх великих накладових видатків, але врешті решт все мусіло вийти на яв. Справа стала предметом загального зацікавлення особливо тоді, як мін. Шахт почав просити димісії, і на якийсь час навіть дістав її.

Виявилося, що свої величезні роботи і замовлення, уряд Німеччини покривав здебільша обіговими векслями і бонами, які мали обмежену можність обороту („Sonderweksel"). Це значить, що держава кредитувала у приватних фірм, не сягаючи до більшої валютової інфляції, себто до випуску надмірного числа банкнотів, ані до внутрішніх позичок, якими звичайно уряди стягають до своїх кас певне число паперового гроша.

Вже часовий відхід Шахта і чутки про умови, які він мав ставити, казали догадуватися, що у фінансовій господарці Німеччини наступлять якісь зміни. Ця зміна вже прийшла: уряд рішив затягнути нову більшу державну позичку у суспільства, в сумі 1 міліярда марок. При цій нагоді появилося урядове запевнення, що у фінансованні публичних робіт зайде зміна. Роботи будуть фінансуватися виключно з біжучих бюджетових впливів держави і з довготермінових позичок. Короткоречинцевий кредит („Sonderweksel") не буде надалі практикуватися. Інфляція векслів має бути спинена.

Реферуючи про це, екон. часопис Франкфуртер Цайтунґ (17. IV ц. р.) пише, що навіть в господарці так сильно реґульованій (з гори) як німецька, інфляційне фінансування має свої границі. Перехід до нової політики був конечний, зогляду на повне вико-

ристання продукційної здібности промислу, бо дальша кредитова і грошева інфляція, творячи додатковий попит без можливости його заспокоєння, привела би до хаосу в німецькій господарці.

Здається, що Шахт таки переміг.

(Рівночасно з проголошенням внутрішньої позички вийшла заборона приватних емісій, що не стоять у звязку з державним пляном розбудови. Це мало улегшити державі збирання підписки на її позичку).

ПРОДОВЖЕННЯ СПОРУ ЗА СІЛЬСЬКУ КООПЕРАЦІЮ.

Новим відгомоном затяжного спору в польській кооперації за те, хто має орґанізувати кооперативну торгівлю на селі, є ухвали Секції Кооперації і Збуту при варшавськім Товаристві Орґанізацій і Кулок Рільничих (Курєр Пор. 19/6 1938). У постановах цієї секції читаємо, що

„всі кооперативи, що діють на селі, отже й рільничо-споживчі повинні дістати одноцілий ідейний та господарський напрям та гуртуватися у Союзі Рільничих та Зар. Госп. Кооператив.

Тим самим заперечиться право „Сполем" орґанізувати споживчі кооперативи на селі.

У інших точках начеркнено схему орґанізації сільської кооперації. Вона виглядає так: 1) у більших селах працює місцева господарсько-споживча кооп-ва; 2) в повітових містах окружна господ.-торговельна кооператива (не союз!).

Сільська „господарсько-споживча" кооператива має постачати членам всього, що треба у їхніх рільничих і домових господарствах а також приймати від них до збуту рільні продукти.

(Як бачимо, варш. резолюція хоче перенести на польський ґрунт наш тип сільської торговельної кооперативи і навіть приймає назву, яку ми колись створили для нього).

НАРОДНА ТОРГОВЛЯ У 1937 РОЦІ.

З нагоди Заг. Зборів Нар. Торговлі появився друком звіт з її діяльности і стану на конець 1937 року.

Н. Т. має 6.443 членів, в цьому числі 5.837 фізичних осіб, решта правні особи. Між цими останніми було 86 міських спож. кооп-в (основне ядро), 271 сільських господарсько-споживчих та 33 окружні союзи кооператив з їх централею.

Уділового капіталу було 224.000 зл. з цього припадає 44.307 зл. на фізичні особи, 108.103 зл. на Центросоюз і окр. союзи, всього 9. 696 зл. на властиве членство Н. Торговлі, як гуртівні, — міські споживчі коперативи. Факт, що майже половина уділового капіталу припадає на ЦС і окр. союзи, отже установи, які властиво не користають з услуг Н. Т. як гуртівні, далі смішно мала квота уділів від міських спож. кооператив — свідчать про те, що ще далеко до того, щоби Н. Т. дійсно стала тим, чим повинна і хоче бути: Закупочною централею міської споживчої кооперації.

Свідчить про це також статистика товарових оборотів Н. Т. На загальну їх суму — 4,07 мілонів зл. у 1937 році припадає майже дві третині (63,39%) на власні детайлічні крамниці Н. Т., а з рештуючих 36,61% гуртового торгу не все це є торги з кооперативами, а лиш половина (18,6%), а решта, 18% це є гуртове постачання товарів приватним купцям. Найбільші достави приватним купцям є у Сокалі (де є гуртівня монопольних товарів), у Стриї, у Володимирі вол., та у Золочеві. В ділянці самого гурту торги і в останньому році зменшилися о 14,62%.

Н. Т. має 28 своїх власних пунктів детайлічної продажі, в яких було занятих 199 осіб (разом з управою). Склади Н. Т. прийшли вже до рнтовности, за виїмком двох (Львів 3 і Борислав, який уже звинено). В минулому році було нерентовних складів 6, отже є поступ. Загальний господарський вислід установи: невелика білянсова надвишка 1.353 зл.

В загальному розвитку Нар. Торговлі не видно особливої динаміки розвитку, так, як помалу сунеться вперед і ціле наше життя на галицьких містах. Тому містом і його кооперативною орґанізацією треба нам особливо піклуватися, особливо при скріпленому наступі з боку чужих сил. Покладати якісь надії на те, що наш міський елємент зорґанізує приватне купецтво, яке потрохи поширюється в місті, булоби похибкою, бо суспільну орґанізацію можуть створити тільки добрі міські кооперативи.

КООПЕРАЦІЯ НАСАДЖУВАНА З ГОРИ.

Пригадуємо, що у жовтні м. р., на зарядження економічного комітету ради міністрів, появилася у Варшаві ніби кооперативна централя для сільсько-господарської кооперації: „Związek Gospodarczy Spółdzielni Rolniczo-handlowych".Вже сам факт, що існуюча дотепер у Варшаві „Централя Спулдзєльні Рольнічих" поставилася дуже критично до своєї наказної конкурентки, казав догадуватися, що з кооперативним характером нової установи не все в порядку.

Скоро виявилося, що „Związek Gospodarczy" це буде тільки нова назва для існуючих від десятка літ люблинських „Пезетпезетів" (Państwowe Zakłady Przemysłowo-Zbożowe), які повстали для державної інтервенції на збіжевому ринку і зужили вже багато мілонів публичного гроша. З великого майна установи, те що ще лишилося, оцінено на 2 мілони і з цією сумою держава стала уділовцем установи, що її тепер надано кооперативну фірму. Про ближчу структуру статута цієї установи годі було щось певного довідатися; краківський „курєр" доносив, що після статута держава, як власник більшости капіталу підприємства, мимо кооперативної назви, мала застережений рішаючий голос у завідуванні установи. Захитані Пезетпезети, як показується, рішено наблизити до кооперативних круґів, притягаючи до установи й їх капітали, та все таки залишуючи на ділі її етатистичний характер.

Як доносить той самий „Курєр" (як відомо, в госп. справах речник прив. купецтва) — Звйонзек мав дістати низку привілеїв, в роді монополістичних прав на вивіз збіжжа до деяких держав з теренів центральних та східніх воєвідств. Тим способом, через виключення свобідної конкуренції, малиби підреперовуватися люблинські й інші елєватори.

Тертя зі старою варшавською кооперативною централею були однак, як видно, за прикрі, отже прийшло до „консолідації". Надзвичайні заг. збори „Централі" в квітні ц. р. ухвалили злучити „Централю" зі „Звйонзком Ґосподарчим". Офіційні декларації вітають цей акт злуки двох централь, не подають одначе, хто тут кому уступив і яка є правна структура нової „зуніфікованої" централі. Хто тут кого зїв і скільки буде дійсної кооперації в діяльности нової „зґляйшайтованої" установи, це покажуть найближчі літа.

ФАБРИКА ДРІЖДЖІВ „СПОЛЕМ"

Міністерство скарбу, яке довший час не видавало нових концесій на виріб дріжджів, оце недавно полагодило прихильно подання союзу „Сполем". Концесію уділено під умовою, що фабрика буде відкрита на терені центр. пром. округи. „Сполем" урухомлює її у Кельцах, де має вже цілу низку своїх виробництв.

Це дуже великий здобуток для польської споживкої кооперації.

ВИПИСКИ.

В 60 ч. варшавської „Політика Ґосподарча" читаємо:

Ще одно. Пан мін. Розе (відомий як автор проєкту промислових корпорацій в Польщі — Ред. К. Р.) присвятив чимало критики т. зв. приватному інтервенціонізмові. У конкретних спостереженнях п. Р. було чимало рації, хоч було й багато пересади, бо назагал беручи, трудно говорити про якийсь страшний приватний інтервенціонізм", коли в нашій госп. дійсності приватні чинники мають щораз менше до говорення. Одначе п. Розе навіть з тої частини своїх виводів, що була правильна, не витягнув ніяких конкретних висновків. Наприклад: пан міністер вважає, і слушно, що деякі орґанізаційні форми, картелі роблять господарське життя занадто сціпенілим. (Відси, як відомо, проєкт піддання всього промислу під управу півурядових корпорацій чи „зесполів" — Ред. К. Р.).

Дуже гарно. З того треба зробити висновок, що картелі треба розвязати. Чи міністерство це робить? Усі знаємо, що ні, а коли навіть часом розвязує картелі, то лише дрібні, зате великі сирівцеві, що такою вагою придавлюють господарський розвій цілого краю — лишаються недіткнені. А зрештою — навіть і ті дрібніші, що їх розвязується, небавом в тій чи іншій формі відбудовуються. Цей приклад свідчить про нездібність Міністерства

Промислу і Торгівлі робити висновки з власних теоретичних сконстатувань, до ведення господарської політики.

Пропонуємо п. віцеміністрові Розе, щоби во імя послідовности розвязав картель вугля. Це бувби дуже корисний акт державного інтервенціонізму; до того в добі доброї конюнктури, як тепер, не мігби мати лихих соціяльних наслідків, отже можливий тільки в добі поправи*).

НАРОДНЄ ГОСПОДАРСТВО

Хемічна промисловість в УСРР та на Північному Кавказі.

Хемічна промисловість це дуже важлива галузь народнього господарства. Вона має найріжноманітніший вплив. Продуктом її виробництв є штучні угноєння для с.-господарства, потреба на які з кожним роком зростає (особливо під трудоємкі технічні культури); вироблюючи вибушні речовини, боєві ґази, очищаючи погонні продукти, вона стала одним з найголовніших елєментів оборони країни; наявність цієї промисловости обумовлює або сприяє розвиткові цілого ряду інших виробництв, цукрового, текстильного, силікатного, паперового, шкіряного й інших.

Хемічна промисловість складається з основної та дрібніших галузей. До основної хемічної належать виробництво мінеральних кислот, лугів, соди, штучних угноєнь і ріжних солей. Інші галузі цієї промисловости відносяться до загально-хемічної.

Основна хемічна промисловість розвинулася лише в УСРР, а на П. Кавказі уже досить давно існує лише виробництво сульфатової кислоти й споріднених з нею продуктів в Алагірі, коло Орджонікідзе. На Україні основна хемічна промисловість дуже піднеслася особливо останніми роками перед світовою війною. Цьому сприяло те, що на Україні існують цілком достатні джерела сировини для технічної промисловости (кухонна сіль, вугілля, фосфорити, амоняк з коксових ґазів, камяновугільний дьоготь), крім піриту або сірки, які мусіли імпортуватися для виробу сульфатової кислоти. Світова війна теж сприяла розвиткові цієї промисловости, бо підчас неї з самого початку виявилась гостра з наявністю в них науково-технічних сил. Через те центри основної хем. промисловости не можливо. У р. 1916 на Україні збудували декілька фабрик на виріб кислот та вибушних речовин. Перед революцією у виробництві сульфатової кислоти, соди й суперфосфату Україна займала перше місце серед інших районів і була головним постачальником цих продуктів в кол. Росії.

---

*) Є тут трохи злоби: як відомо, держава є власником копальні вугля Бжеще, яка є учасником вуглевої конвенції.

Основна хемічна промисловість вимагає споживання дешевої енергії і взагалі дешевої гірничої сировини, як сіль, вогнетривкі вироби тощо, та наявности близьких культурних осередків, наявністю в них науково-технічних сил. Через те центри основної хемії на Україні повстали головно в Донбасі (вугілля, вогнетривкі матеріяли, скупчення технічних сил), на який припадало ²/₃ всієї продукції хемічної промисловости. Помітне значення у цій галузі мають також Харків, Київ, Винниця, Одеса.

Після революції влада СРСР, вироблюючи плян індустріялізації цілої держави, приняла директиву створити промислові центри на Сході й зміцнити північні. Через те й хемічна промисловість інтенсивно почала розбудовуватися головно на Сході й Півночі. В УСРР же темпо розвитку цієї промисловости лиш таке, яке мусить бути, у звязку з необхідністю використання продуктів коксування та уряджень, що залишилися з часів царату.

Підприємства основної хемічної промисловости в УСРР адміністративно увійшли до обєднань „Хемвугілля" та „Коксобензоль". До „Хемвугілля" увіходять: Донецька содова фабрика, Константинівська, Словянська, Рубіжанська та інші. На р. 1927/28 ця промисловість була в УСРР зведена до 5 заведень з основним капіталом 4386,5 тис. ч. крб., на яких працювало 5.748 робітників і які дали загальну продукцію по тодішніх цінах у 39342,7 тис. ч. крб.[1]) В цьому ж році в УСРР вироблено 32,7% всіх кислот, 77,5% лугів та 46,7% суперфосфату в СРСР.

Дальший розвиток цієї промисловости полягав в УСРР в поширенні й реконструкції головно старих фабрик, як: Винницької, Одеської, Констянтинівської, Рубіжанької, а в цей же час на Півночі й Сході будувалися нові фабрики.

Вкладення капіталу в хемічну промисловість за 2-гу пятирічку плянувалися такі (в млн. крб. в цінах 1933 р. і у %% до СРСР)[2]):

УСРР з Крим.		Півн. Кавказ		Північ		Урал		Зах. Сибір		Серед. Азія	
Млн. крб.	%%	Млн. крб.	%%	Млн. крб.	%%	Млн. крб.	%%	Млн. крб.	%%	Млн. крб.	%%
1200,59	27,2	69,10	1,6	1540,66	34,9	625,60	14,8	256,98	5,8	288,06	6,5

Вкладення в промисловість УСРР та П. Кавказу, як бачимо, дорівнюються інвестиціям у східні райони і становлять ⁴/₅ капіталів, що інвестуються до хемічної промисловости північних районів, які працюють на імпортованій сировині.

Зрітс виробництва сульфатової кислоти й порівняння з СРСР виглядає так (у тис. тонн)[3]):

Рр.:	1927/28	1932	1933	1934
УСРР	71,6	185,7	184,5	235,0
П. Кавказ	5,8	60,5	79,6	114,4
СРСР	210,6	552,1	627,2	782,4

[1]) Україна. Статистичний щорічник, 1929, ст. 104—208.

[2]) Втор. пятил. пл. разв. народн. хоз. СССР (1933—1937 гг.), 1934, ст. 268—273.

[3]) Социалист. строит. СССР. Статистич. ежегодн., 1936, ст. 176.

Отже в р. 1934 в УСРР та на П. Кавказі вироблено коло 45% сульфатової кислоти в СРСР.

Перебудова, реконструкція й нова будова в галузі основної хемічної промислоовсти відбувається в таких головних точках: в Горловці будується хемічна, коксохемічна фабрики й комбінат азотових погноїв; в Лисичанську — азототуковий комбінат; в Каменському й Дніпропетровську по одному комбінату шт. погноїв та коксехомічній фабриці; розбудовуються Рубежанські фабрики; в Донсоді будується 5-е урядження; в Славянському комбінат соди; в Костянтинівці хемічний комбінат і в Маріюполі коксохемічна фабрика[4]). Всі ці пляни, як видно з наведеного переліку, в більшости звязані з розбудуванням коксовень, а це в свою чергу є наслідком росту чорної металюрґії.

Інші галузі загально-хемічної промисловости в УСРР і на П. Кавказі, коли зважати лише на кількість підприємств, можна приймати за досить поширені, але розміри цих підприємств переважно малі. Про це можуть посвідчити такі дані про стан хемічної промисловости в УСРР в рр. 1933, 1934[5]):

	Вся хемічна промисловість			У т. числі: основна хемічна пром		
			Ціла продукція			Ціла продукція.
Роки:	Підпр.	Робітн.	в цін. 1926/27	Підпр.	Робітн.	в цінах 1926/27 р.
1933	97	23421	238164	12	10268	96335
1934	103	28653	846338	14	12731	131249

За цими даними в основній хемічній области працює приблизно $^1/_7$ підприємств, але в них зайнято майже $^1/_2$ робітників з усієї хемічної промисловости, а гуртова продукція їх становить більше $^1/_3$ усієї цієї галузі. Це свідчить про малий розмір підприємств загально-хемічної промисловости у порівнянні з основою.

Найбільш розвиненими галузями в УСРР і на Півн. Кавказі є товщево-миловарська, парфумова та фармацевтична промисловости. До першої належить також переroблювання олії на твердий товщ — „саломас" або „маслород". Це виробництво тісно вяжеться з олійним, бо за сировину воно має олію (тут соняшну) та з миловарством, яке головно спотребовує його продукт, твердий уже товщ. У великому мірилі ще перед війною виріб саломасу мав місце на Кубані в мм. Катеринодарі та Армавірі, де працювали найбільші фабрики в кол. Росії.

Після революції виріб твердого товщу з олії плянується завести в Славянську та Дніпропетровську, в останньому на енерґії Дніпрельстану. Кубанські саломасні фабрики перед війною пересічно виробляли 13—15 тис. тонн саломасу річно, $^3/_4$ якого вивозилося за межі краю. Миловарство як на Україні (70% продукції постачали 4 харківських миловарні), так і на П. Кавказі складалося переважно з дрібних закладів. Фармацевтична про-

[4]) Втор. пятил. пл. разв. народн. хоз. СССР (1933—1937 гг.), 1934, ст. 109, 198, 201, 292.

[5]) Народне господарство УСРР, 1935, ст. 109.

мисловість розвинулась головно на Україні. Слід згадати Бучанську хеміко-фармацевтичну фабрику під Київом, що виробляла саліцильові препарати та хльороформову фабрику в Гумані, що виготовляла також тинктури й інші фармацевтичні препарати.

На р. 1927/28 ці дві галузі представлялися так[6]):

Товщово-парфумова косметична промисловість:

	Закладів	Служб. і робік.	Вартість продук. в тис. карб.
УСРР	8	288	7.125
П. Кавказ	5	1.143	12.560
СРСР	44	10.543	183.332

Хеміко-фармацевтична промисловість:

	Закладів	Служб. і робік.	Вартість продук. в тис. карб.
УСРР	4	437	2.454
П. Кавказ	1	97	712
СРСР	20	3.553	34.729

З цих даних бачимо, що товщо-парфумова промисловість розвинулася більше на П. Кавказі, а хеміко-фармацевтична в УСРР.

З розвитком культури соняшника на П. Кавказі ще до війни розвинулась поташева промисловість, яку репрезентувало багато дрібних підприємств. Осередками цієї промислоовсти є Армавір, Майкоп, Білоречинський, Білоглинський та інші райони.

Ляково-фарбові, друкарські й ґумова промисловости в УСРР і на П. Кавказі розвинулися лише до гряниць місцевого значіння. Більшість цих підприємств є півдоморобного або й доморобного характеру. Виробництва фарб з продуктів камяновугільного дьогтю, яким розпоряджає УСРР у великій кількости, тут ще не створено.

Електрохемічної промисловости ні в УСРР, ні на П. Кавказі ще фактично нема, хоч для повстання її існують всі передумови (наявність дешевої електроенерґії й сировини). З проєктом будови Дніпрельстану заповідалося створення й велетенського електро-хемічного комбінату. Але тим часом на енерґії Дніпрельстану працюють лише деякі електрометалюрґійні урядження (для одержання електросталі, металевого алюмінію й інш.), а з чисто хемічних плянується лише гідроґенізаційна фабрика в Дніпропетровську на розщеплювання рідкої олії.

***

Таким чином стан хемічної промисловости в УСРР і на П. Кавказі можна схарактеризувати так:

1. Всі види хемічної промисловости мають добру сировину й енерґетичну базу в УСРР і на П. Кавказі (запаси вугілля й гідроенерґії й інших солів, фосфоритів, необмежені перспективи розвитку коксування). Лише сульфато-кислотна промисловість має

[6]) Україна. Статист. щорічн., 1929, ст. 204—208; Народн. хоз. Северного Кавказа 1932, ст. 15; Промышленность СССР в 1927/28 году, 1930, ст. 184, 195, 186, 187.

обмежену базу на цинкових концентратах з П. Кавказу і мусить поповнюватися й імпортовим піритом.

2. Основна хемічна промисловість значно розвинулась на Україні до революції і постачала коло $^1/_3$ всіх кислот, більше $^3/_4$ лугів й $^1/_2$ суперфосфату в к. Росії. На П. Кавказі існувала лише одна сульфато-кислотна Алаґірська фабрика.

3. Після революції за директивою влади СРСР створити промислові осередки на Сході й посилити Північні, увага до розвитку й хемічної промисловости звернена головно в бік цих районів, в які вкладається й найбільше капіталу. В УСРР же й на П. Кавказі лише реконструуються й поширюються старі підприємства основної хемічної промисловости.

4. Нові будування в хемічній промисловости УСРР і П. Кавказу звязуються головно з коксохемією, але в першій стадії (одержання азотоугноєнь), а не створення й фарбової промисловости, як того вимагають народньо-господарські інтереси цих країн.

5. Із загально-хемічних галузей в УСРР релятивно розвинулась хемічно-фармацевтична, а на П. Кавказі товщево-миловарська та поташева.

6. Елєктро-хемічна промисловість ще не існує в обох цих країнах, хоч передумови для її створення й розвитку є сприятливі як в УСРР, так і на П. Кавказі.

7. Нормальний розвиток хемічної промисловости на Україні з його передвоєнним темпом влада СРСР загальмувала.

І. Іванис

Державно-плянова орґанізація молочного господарства в Німеччині

У варшавському „Порадніку молочарськім і яйчарськім" подав п. Т. Ґавліковскі інформацію про молочне господарство в сучасній Німеччині. Тому, що польська державна економічна політика проявляє великий нахил до наслідування німецьких взірців, а в ділянці молочарства вже навіть є деяке наслідування, не від речи буде подати короткий зміст реферату п. Ґ-ого, без ніяких змін його сутті. Це нас наведе на думку, які ще можуть прийти на нас нові несподіванки у Польщі.

У 1930 році заломилися ціни молока в Німеччині. Хлібороби отримували по 7—8 пфениґів за літру молока при доставі до молочарні. Зате споживач у місті платив ще ціни до 28 пфен. Хлібороби перестали масово доставляти молоко до молочарень і доставляли до міст, де одержували вищу ціну не дивлячись на вищі кошти достави. Молоко до міст допливало з дуже далеких сторін. Прийшов час, що в містах відчувався надмір молока, так що кінцеві кількости продавалися по 6—8 пфениґів. Хлібороб приняв це за доказ „надпродукції" молока і випродував інвентар. Це потягало за собою дальші господарські наслідки. Так було до

року 1933/4, коли гітлєризм увів нові засади орґанізації молочного господарства, на основі проєкту проф. Рулянда. Основою тієї системи мала бути теза: „Зґрупування у пляновій праці в інтересі держави усіх звань і людей, що працюють в ділянці прохарчування (продуцент, посередник, перерібочний варстат і детайліст).

Ініціятиву підняли міністерство хліборобства і прохарчування, установляючи комісара для молочного господарства. Комісар цей перевів наперед цілий плян у надрейнській провінції; акція дала бажані висліди. Потім комісаріят зліквідовано а цілу його діяльність підчинено новій установі „Державного Стану Кормителів", де провідником є міністер хліборобства і прихарчування*).

Урядові тому підлягають сьогодня:

1. 18 молочарських кооп. союзів, що обєднують 3 міліони продуцентів молока;

2. 8.097 маслярень, молочарень, сметанчарень і звич. сироварень;

3. 98 специяльних сироварень;

4. 87 спеціяльних підприємств, як фабрики конденсованого молока, молока для дітей, молочного порошку;

5. 100.000 купців, що займаються продажю масла, сирів та специфіків.

Молочарські підприємства розділені так, що молочарні з денною перерібкою понад 50.000 кґ молока належать до Головного Госп. Союзу молочарень, а нижче того числа до дільницевого союзу, а це для того, щоби сильніші молочарні не мали шкідливого впливу на слабші.

Засади орґанізації такі:

1. Продуцент не може з молоком робити що йому подобається, або продавати кому хочеться. Він має призначену молочарню (приватну або кооперативну) або холодільний варстат або міську молочарню;

2. Місто мусить діставати молоко з найближчої околиці;

3. Молочарня має діставати молоко з найближчого оточення;

4. Кожна молочарня мусить мати відповідну кількість молока, щоби її продукційна здібність була вповні використана;

5. Деякі молочарні підлягають замкненню з тих чи інших господарських причин, при чому не дивлячися, чи це приватна молочарня чи кооперативна;

6. В розділі молока зменшено кошти тим, що продавець мусить мати відповідну кількість молока. Приватну доставу молока до домів заборонено, скасовано навіть продаж молока підміськими молочарнями прямо споживачам;

*) Подібна тенденція підчинити всі справи прохарчування міністерству хліборобства є у останніх законопроєктах польської влади, які саме є предметом праці надзвич. соймової сесії. —**Ред. К. Р.**

7. Осередки споживання поділено на округи, де крамниці підпорядковано постійним молочарням або розділювачам гуртівникам;

8. Установлено тверді ціни: для продуцента, для гуртівника, для транспорту і для детайлічної продажі, отже властиво знесено вільну конкуренцію. Встановлено постійний вирівняльний фонд для молока перероблених на масло або шляхотні сири.

Окрім молока приступили до впорядкування справи масла і сирів. В рямці орґанізації взято усі тоді існуючі підприємства, старі і нові. В р.р. 1934—1936 заложено 1200 нових маслярень і сметанкових станиць та збірень молока на холодження. 6300 станиць переорґанізовано або змодернізовано в урядженні. Все це коштувало 120 мілійонів марок.

По тій реорґанізації кількість молока на перерібку піднялася а продукція масла зросла з 2,5 до 3,8 мілійонів кґ. Масло домашнє („сільське") зовсім зникло і не збиває ціни. Видача масла консументам відбувається на картки. Німеччина покриває сама 85% своєї потреби масла.

Сконтинґентовано також продукцію масла. Зокрема обмежено виріб товстих сирів, щоби збільшити продукцію масла. Відтовщене молоко, яке лишається, переробляють на промислові цілі (порошок до молока, конденсоване молоко, молочний цукор, казеїна і т. п.).

Спеціяльної орґанізації вимагала достава молока для такого великого консумента, яким є Берлін. Право достави молока одержали: 982 господарства на терені Берліна (17.000 коров), 105 приватних молочарень, 213 кооп. молочарень. Кожна молочарня одержала точно означений континґент достави молока по означеній ціні. Коли доставила більше, то за надвишку одержує меншу ціну плюс додаток з вирівняльного фонду Берліна. (Фонд цей твориться складками молоч. підприємств Берліна, на зразок вирівн. фондів при картелях).

Стільки інформацій подає згаданий польський автор, на основі своєї обсервації на місці.

Як бачимо, сучасна німецька молочна господарка живо нагадує т. зв. „Krigswirtschaft", себто господарку з доби світової війни, коли все було нормалізоване „на картки" і цілий процес торгівлі був під строгою реґляментацією державних орґанів. Очевидно, що така орґанізація може витримувати пробу лише через короткий час та й то при постійних поправках до неї (прим. не можна здержати цілковито повставання нових молочарень чи молоч. торговельних заведень, континґенти для окремих заведень не можуть бути вічно однакі, також ціни мусять підлягати постійній ревізії і т. д.).

Якби нім. взірець мав найти поширення також в Польщі, то це не малоби добрих наслідків для краю, а спеціяльно для укр. молочарства.

Світла й тіні валютового націоналізму.

Дня 6. V. ц. р. виголосив проф. Фелікс Млинарскі у Львові виклад на повищу тему. Нижче подаємо хід думок референта:

1. Чому захиталася система золотих валют.

Під валютовим націоналізмом розуміють звичайно таку грошеву систему, що функціонує незалежно від засад і метод примінюваних у грошевім обороті заграницею. Дехто називає таку систему »кермованою валютою« або »маніпульованою« і протиставить її клясичній теорії валюти. В поточній мові постулят маніпульованої валюти означає тенденцію визволити краєву валюту від впливів заграничних капіталів — продуцентів золота. Ця дефініція сама собою не підкреслює ще жадних позитивних чи неґативних сторінок. Ясніше виступить її характер щойно на тлі порівнання з клясичною золотою валютою.

Отже на чім опирається клясична золота валюта? Опирається вона на кількох принципах, які сформулував ще Давид Рікардо.

Перша з тих засад домагається свобідного карбування монет, друга — необмеженої виміни банкових білетів на золото, третя — свободи при вивозі золота, четверта — найбільше характеристична — це конечність утримати гармонію між рухом золота і скалею грошевого обігу, себто, що кожний відплив золота повинен спричинити зменшення грошевого обігу, натомість кождий доплив — поширити обіг гроша. Ця засада тісно звязана з лібералізмом у міжнародній торговлі. При свобідній міжнародній виміні товарів і стислому перестеріганні вище наведених засад, приклонники теорії золотої валюти сподівалися створити систему, яка функціонувалаби автоматично. В якому сенсі? В тому сенсі, що колиби в якомусь краю рівень цін піднісся понад рівень цін заграницею, то автоматично приходить відємне сальдо торговельного білянсу. Дальше по думці рікардівських засад наступає відплив золота, який спричинює зменшення грошевого обігу і в консеквенції має знижковий вплив на ціни. З точки погляду рікардизму, зглядно клясичної теорії, цього рода система діє автоматично. Власне цей автоматизм становить головну характеристичну рису золотої валюти, надаючи її характер міжнародного золотого стандарту. Тимто клясична золота валюта була синонімом валюти в інтернаціональнім значінню.

Щож одначе сталося з тією концепцією в історичній практиці?

Сказано, що одним з принціпів стандарту міжн. валюти була ліберальна торгівля. Одначе світове господарство замісць змагати до щораз то повнішого лібералізму, пішло в напрямі протекціонізму. Особливо протекціонізм Злучених Держав Півн. Америки, котрі почали відогравати щораз то більшу ролю в світовім господарстві, був чинником, що в особливий спосіб утруднював реалізацію рікардівських засад.

Перша рафа, на якій розбилася доктрина золотої валюти — це постепенний зріст митного протекціонізму і реґляментації торгівлі. Друга причина, що станула на перешкоді — це роля короткотермінового банкового кредиту (гроша) в міру розвою банковости а передусім технічних удогіднень. Роля короткоречинцевого кредиту незвичайно сильно зросла перед війною, а до свойого зеніту дійшла по світовій війні. На чім полягає то явище, яке само по собі є бажане (бо нагромадження капіталів по банках улекшує кредитову діяльність)? Пертурбаційний вплив цього явища полягає на можливости наглих перенесень величезних мас грошей. Так нпр., анґлійські банки, замикаючи свої сейфи о год. 2. пополудні, позичають на ніч гроші американським банкирам. Радіо і телеґраф уможливлюють перекидати величезні маси гроша без огляду на простір. На думку теорії золотої валюти, рух золота з краю до краю був спричинений змінами в цінах товарів. Наперед мусіла зайти зміна цін товарів, щоби через сальдо торговельного білянсу міг зродитися, такий або інший рух золота з краю до краю. В умовинах сьогоднішної орґанізації банковости рух золота не є лише функцією цін. Надія зиску перекидає гріш з місця на місце і спричинює рух золота, заки ще змогла зайти зміна в цінах товарів. Так отже міжнародний рух золота зачинає бути вислідною зміни цін коротко-речинцевого гроша, — зміни відсоткової

стопи, а не зміни в цінах товарів. Це нове явище є явищем революційним для золотої валюти в її клясичнім сформулованні. Це є друга рафа, що станула на шляху рікардизму.

Це одначе не вичерпує ще проблєми. Колиб тільки ті дві рафи стояли на перешкоді, то при помочі таких чи інших заряджень, а передусім при кооперації (співпраці) емісійних банків, можнаби знайти середники, які злагідниливби наслідки тих явищ. На жаль, рівнобіжно до тамтих явищ, крок за кроком, постепенно родилася третя причина до котрої прелеґент привязує найбільшу вагу.

Це третє явище — це сціпенілість коштів продукції. З точки погляду теорії золотої валюти кошти продукції є елястичні. Ціни укладаються згідно з правом попиту і подачі. Зрештою кошти продукції — це є ціни, а не що інше. Ціпкість коштів продукції прийшла постепенно й незамітно в цілім світовім господарстві. Якщо йде про ціни сирівців, то вони щораз більше вязані міжнародними картелевими порозуміннями. Робітничі платні — важний елємент калькуляції, є вязані порозумінням поміж професійними союзами і продуцентами плюс інтервенція держави. Відсоток від кредиту, який є також елєментом продукції, по своїй природі неелястичний. Приходить до того ще четвертий, незвичайний елємент продукції — оподаткування; воно вже зі своєї природи є ціпке. Податок має ще іншу характеристичну рису, яка не мусить виступати, але на жаль виступає завжди, коли надходить господарська депресія, себто спад цін. Скарбові доходи зменшуються і публичні установи підносять податкові ставки, або накладають новий податок. Податки є ціпкі з огляду на те, що про їх висоту рішають закони. Але позатим сподаткования має ще ту характеристичну рису, що в тяжких годинах народнього господарства в них проявляються тенденції до росту. Так отже податки, роля котрих зростає з огляду на експанзію публичних буджетів, докінчили і усанкціонували зціпенілість коштів продукції. Це не могло лишитися без значіння для функціонування клясичної золотої валюти в ділянці міжнародньої торгівлі.

2. Що таке маніпульована валюта.

Коли рівень коштів продукції ціпкий, коли експортер стверджує свою неконкуренційність за границею, стаючи в обличчі вивозу без зиску, в обличчі страт — він перестає вивозити товар, а це не є байдуже для народнього господарства. Тут уже зачинається шукання доріг виходу. Коли експортером є сильний картель, то зачинають продавати за границею зі стратою, яку перекидають на краєвого консумента. Інша метода каже премійовати експорт або обтяжувати імпорт. Найчастіше повстає ситуація, в якій цього рода півзасоби не заспокоюють потреб. Помислові експортери висувають постулят, — який власне потверджує тезу прелеґента, що зціпенілість коштів продукції є найважнішою рафою, на якій розбилася клясична система золотої валюти — постулят девалюації гроша. Тому, що хочуть бути конкуренційними, домагаються звишки цін золота в краєвій валюті.

В практиці це означає маневрування золотовим покриттям валюти. Підставова доґма клясичної валюти — твердість золотого паритету — упала.

В тім місці треба ствердити, що валютовий націоналізм не є витвором теоретиків, котрі людий згори переконали і почали примінювати в практиці свої постуляти. Та річ народилася з конечности життя. А та життєва конечність була вислідом тих трьох нових явищ, про які не думав Рікардо — митного протекціонізму, плюс реґляментація торгівлі, небувалої ролі коротко-термінового кредиту в міжнародних зносинах і ціпкости коштів продукції, яка убила елястичність цін.

На місце елястичних цін товарів, котрі зіштивніли, висувається ідея елястичних цін золота. Це є хребетний стовп »валютового націоналізму«, як валюти маніпульованої.

Концепція валюти маніпульованої є відворотністю концепції Рікарда. Тамта виходила зі становища твердого золотого паритету — або з цін зететизованого золота і домагалася елястичного рівня цін товарів. Маніпульована валюта висуває постулят стабілізації цін товарів, а маневрування елястичним паритетом цін золота. Друга ріжниця, котра сама собою дедукується з попередної є те, що в тих умовинах не можна говорити про рікардівський постулят гармонії поміж рухом золота і скалею цін. Звідси харак-

теристичною рисою маніпульованої валюти є деяке відірвання від руху золота або знівелювання впливу заграничної фінансієри.

Третя ріжниця, яка тут насувається є слідуюча. При клясичній валюті рівень цін в краю визначала закупочна сила краєвого гроша за границею. При маніпулюваній валюті висувається постулят зглядної стабілізації краєвих цін, щоби радше краєвий рівень цін детермінував зовнішню силу гроша, через маневрування елястичним золотим паритетом.

3. Ясні і темні сторінки маніпульованої валюти.

По здефініюванню валютового націоналізму треба застановитися над ясними і темними сторонами тієї концепції.

Приклонники цієї нової концепції заявляють, що цею методою відривають краєву валюту від диктату продуцентів золота. В тім твердженню про диктат продуцентів золота є дещо пересади. Ця опінія має своє джерело в тому, що люди не орієнтуються в умовах продукції золота. При золотій валюті ціни золота є сталі, зетатизовані монетарними законами. Задля того продукція золота має упривілейоване положення, бо має сталу калькуляційну базу. Підчас депресії ціни зменшуються — кошти продукції маліють, а міра зиску продуцентів золота росте, бо вона є фікс. Колиж госп. ситуація поправляється, кошти ростуть — маржа зиску маліє. В чім отже є заінтересовані продуценти золота, потентати, що є випливом сучасного капіталізму? Хвилево вони заінтересовані у сталих цінах золота, але не конечно. Вони воліють звижку цін золота і тут треба ствердити, що девалюаційні тенденції, пропаґовані анґлійськими економічними орґанами, були фінансовані продуцентами золота. Продуценти золота не є союзниками клясичної теорії золота, бо вони тут радше тратять, ніж користають. Користають вони в тім випадку, коли, як підчас кризи, ціни золота йдуть в гору (в цій кризі на 30%). Якщо приклонники валютового націоналізму твердять, що унезалежнюються від посторонного капіталізму, то помиляються, бо продуценти золота воліють валютовий націоналізм як клясичну теорію.

Маневруючи скалею грошевого обігу по лінії державних інтересів, незалежно від припливу зглядно відпливу золота, маніпульована валюта не розвязує проблєми, котра стала погубною рафою для зол. волюти — а саме проблєми коротко-термінового гроша.

При теорії валютового націоналізму маємо ще до діла з тим явищем, що золото не буде вільне в своїх припливах чи відпливах, а буде підлягати конролі. Девізи узискані з експорту будуть в слабшім темпі, ніж при клясичній валюті замінятися на золото. Девізи це не є субстанція, це є тільки право на золото, зглядно на заграничну валюту: процес переміни девіз на субстанцію є утруднений, а в такім випадку нагромаджування короткотермінових вкладів, отримуваних з заграниці, буде зростати; в парі з тим росте й роля короткотермінового гроша.

Відриваючись від руху золота, валютовий націоналізм приносить девізову реґляментацію і контролю торговельних трансакцій. І це є тінь валютового націоналізму.

Стабілізація цін теоретично виглядає принанчиво, одначе в практичній реалізації насуває деякі сумніви. Передусім ціни імпортованих товарів і сирівців відібються на краєвім ринку. Так само ціни, що узискуються за експортовані товари не будуть в калькуляції національ. господарства байдужі. Тому саме ціни імпорту зглядно експорту мусять бути невтралізовані і тут отвирається поле для таких чи інших реґляментацій, зглядно робиться те, що серед того табору є найпопулярніше — маневрується золотовим паритетом. Є краї, що уважали за відповідне обнизити паритет, щоби збільшити в себе ціну золота в інтересі утримання заг. рівня цін. Якщо це робить держава, котра займає домінуюче або принайменше визначне місце у світовій торгівлі, то накидає цю підвишку ціни золота також іншим краям (напр. Англія в 1931 р.). Девалюація в одній державі комплікує ситуацію в інших державах і задля того вони відповідають або якимись рестрикціями, або роблять те саме. Природно, що практичні трудности не вирішують проблєми. Вони не є арґументами контра — лише задачею, яку належить розвязати. Мимо того однак це є смуга тіни на екрані валютового націоналізму.

Тепер прелеґент приходить до моменту, котрий на його думку є найбільш світлою сторінкою вал. націоналізму, а який на перший погляд видається парадоксом.

Валюта маніпульована, котра в теорії заперечує, або принайменше має претенсії заперечити клясичну систему валюти, є більше інтернаціональна від тамтої. Тільки, коли інтернаціоналізм клясичної валюти був інтернаціоналізмом позитивним, бо автоматичним і не вимагав жадного міжнародного порозуміння, то інтернаціоналізм валюти маніпульованої є інтернаціоналізмом неґативним. Він спричинює державі шкоди і тому накидує потребу міжнародної співпраці.

Валютовий націоналізм — і це є його безперечно заслуга — змушує держави до глибокої співпраці, і як теоретична проблєма, і як практична дійсність створює мирну атмосферу в міжнародних відносинах.

4. Вигляди на майбутнє.

Оскільки не є можливий поворот елястичности в коштах продукції, або цін, то в світовім господарстві на довший протяг часу запанує новий грошевий порядок — система кермованої валюти.

Прелеґент особисто не вірить в те, щоби світове господарство цофнулося і створило умовини, потрібні для воскресення клясичної валюти. Треба ствердити, що клясична валюта є значно ліпша від валюти маніпульованої.

Стоїмо перед добою непевности валюти. Куди гірші обставини для валюти панували від 8-го століття до французької революції. Але найбільший капітал, який і ми маємо до диспозиції — творчість людини — зуміла і тоді знайти способи, які хоронили нар. господарство серед монетарної анархії. Майже тисячу літ, більші торговельні трансакції велися в абстрактних обрахункових одиницях. Колиб не було тих охоронних способів, що невтралізували анархію госп. життя, не був би можливий розквіт світової торгівлі і світового господарста взагалі.

Ми є на порозі нової системи. Винахідчива людина знайде способи, що зневтралізують занадто гострі канти валютового націоналізму. Ті способи знайде вона не у повороті до середновічча, тільки у поліпшенні розрахункових метод.

Проблєма валютового націоналізму є тісно звязана з питанням свободи суспільства і одиниці, бо вільність для одиниці є тим, чим незалежність для народу.

Подав **Я. Щ.**

КООП. ОСВІТА І ВИХОВАННЯ

Кооперація і приватники на фронті свойого шкільництва

Властиво цей фронт не існує, бо дві школи, які маємо, це так жахливо мало, що можна говорити про повну недостачу шкільництва обидвох типів. Одинока „купецька" ґімназія „Рідної Школи" щораз більше занимає приватницькі позиції, зрештою робить правильно, з уваги на кольосальний розвиток купецтва на наших землях. Кооперативний провід знова не бачить іншої дороги для приготування своїх працівників, як всякого рода кооперативні курси, на котрих перешколюється радше дорослих людей, аніж молодь*). А ця молодь доростає і не має рідних шкіл, в котрих могла б набути фахове знання, відповідно до потреб нашого життя.

---

*) Тоді, як автор писав ті рядки, не було ще заходів РСУК біля оснування кооп. ліцеїв та переміни деяких шкіл на кооперативні.

На терені львівської шкільної округи є 23 купецькі ґімназії. В тому тільки одна українська. Немає кооперативної ґімназії, зате в Кремянці на Волині є державна польська ґімназія, у Варшаві приватна, удержувана головно заходами „Сполем". Нема ані торговельного ані кооперативного ліцею з українською мовою навчання.

Одна однорічна школа купецької підготови в Яворові ледви животіє.

Безумовно, кооперативний і приватницький рух затруднює людей, що покінчили вищу і загальноосвітню школу. Затруднює їх в багатьох випадках на нищих невідповідальних становищах. А чи це доцільне? Чиж не маємо тут до діла з кольосальним марнотравством громадського гроша (на студії) і енерґії (на поборювання перешкод)? Чи справді не треба нам шкіл, котрі змалку заправляли б молодь до будучої праці на нашому громадському фронті? Чи це не була б кориснiша метода, ніж перевишкіл маґістрів фільософії та недокінчених богословів?

Здається, не може бути про це двох думок!

Середнє кооперативне і купецьке шкільництво нам дуже потрібне. Воно куди більше потрібне, чим загальноосвітні ґімназії. Добування освіти після передвоєнних метод дуже коштовне і непродуктивне. Одначе наше громадянство не хоче тої правди зрозуміти. Не так наші сусіди. Ми вже сказали, що на терені львівської шкільної округи є 23 купецькі ґімназії, в тому 1 українська і 2 жидівські. Решта — польські. За винятком трьох — всі вони приватні, всі матеріяльно добре забезпечені і всі приносять власникам дохід. Треба згадати, що, якщо йде про торговельне шкільництво, то в ньому наступили в звязку зі шкільною реформою р е в е л я ц і й н і зміни. На місці давніх торговельно-адміністраційних шкіл зорґанізовано новітні купецькі ґімназії, котрих завданням є приготування майбутніх купців і продавців. Ці школи мусять мати ріжні робітні, що допомогали б у вихованні й образуванні майбутнього купецтва. В них звертається особливу увагу на доцільний напрямок у навчанні. І ось це приватне шкільництво здобулося тепер в часі кризи на великі інвестиції, улаштовуючи в школах дорогі робітні, тощо. І могло це зробити, бо воно добре забезпечене матеріяльно. Фреквенція в школах цього типу в е л и к а (провінціональні школи мають майже з правила по три відділи першої кляси), школи користуються публичними субвенціями з додатків до промислового податку на фахове шкільництво, кошти удержання в порівнянні з загальноосвітніми ґімназіями невеликі. Фреквенція Українців і Українок в цих школах також велика. Не помилимося багато, якщо скажемо, що до цих шкіл ходить біля 1000 української молоді. Ці школи майже з правила коедукаційні. Треба ще згадати, що переміна будьякої загальноосвітньої ґімназії на купецьку чи кооперативну не вимагає багато заходів, якщо не рахувати становища шкільної влади. Купецькі ґімназії, — це той тип фахових шкіл, що в своїх програмах най-

більше нагадує загальноосвітнє шкільництво, ось хочби широким узглядненням загальноосвітніх предметів, що їх знання так дуже потрібне майбутнім купцям чи кооператорам.

Приступаючи до орґанізації торговельного, купецького і кооперативного шкільництва, слідби установити типи тих шкіл і їх розміщення на терені львівської шкільної округи. Типи ці були слідуючі:

1) Дволітні крамарські школи, можливо в кожному повітовому осередку. Ці школи обнімали б приготовляючу клясу та клясу, що відповідала б однорічній школі купецького вишколу. Побажана була б „кооперація" (співпраця) школи з існуючими в місті українськими крамницями, в яких можна б перешколювати учнів практично.

2) Чотиролітні купецькі ґімназії і

3) Чотиролітні кооперативні ґімназії. Купецькі ґімназії слід заснувати в Стрию, Коломиї, Чорткові, Тернополі, Рогатині, а кооперативні у Львові, Станиславові, Перемишлі та Яворові. Це тільки на початок. Звичайно можуть бути деякі пересунення на користь кооперативних ґімназій. Це вже буде залежати від цього, хто візьметься за справу заснування цих ґімназій. В кожному випадку, хоча ми не є прихильниками стану війни між кооперацією і приватниками, про сполуку купецьких і кооперативних ґімназій в одне, як це собі того дехто й бажав би, не може бути мови. Кооперативна ідея і приватницька ідеольоґія — це вогонь і вода і їх симбіоза у вихованні не довела б до нічого путнього, хиба до скривлення одного й другого виховного ідеалу. Тому стоїмо на становищі розділу: кооперативна ґімназія виховуватиме майбутніх кооператорів, купецька ґімназія майбутніх купців.

4) Кооперативний і торговельний ліцеї, обидва у Львові, при цих школах належить заснувати однорічні школи кооперативного або купецького вишколу 2. ступня, це значить, для абсольвентів ґімназій і загальноосвітніх ліцеїв. Треба ще розважити питання адміністраційного ліцею з банковою і адміністраційною специяльністю. Безумовно повинно повстати декілька однорічних шкіл адміністраційно-торговельного вишколу. При заснуванні однорічних шкіл купецького й кооперативного вишколу можна б взяти під увагу приватну ініціятиву. Такі школи не важко заложити, а можуть вони бути незлим засобом удержання для своїх власників. Щоби урухомити однорічну школу адміністраційно-торговельного вишколу, треба — крім, розуміється, позволення шкільної влади — одної двох саль та кількох машин до писання, при чому можна провадити ще курси писання на машині і курси чужих мов. Фреквенція в більших осередках може виносити 30 до 40 осіб, а рахуючи ще інші курси — багато більше.

Думаю, що існуюча у Львові і майбутні купецькі ґімназії в краю повинні зорґанізувати доповняючу науку для

практикантів торгівлі без огляду на їх число. Ця наука мусить бути безплатна і тому учительство купецьких ґімназій повинно вчити в цих доповняючих клясах, не побираючи за це ніякої винагороди, хиба що школа матиме на це відповідні фонди. Повинні також ці школи перешколювати купців і кандидатів на купців, так, як це робить одинока наша ґімназія у Львові, орґанізуючи вже третій бранжевий курс в порозумінні зі Союзом Купців та Промисловців.

З питанням орґанізації кооперативного та купецького шкільництва вяжеться дуже важливе питання майбутности абсольвентів тих шкіл. Звичайно абсольвент кооперативної школи найде працю в кооперативних установах, імже числа ність. Без огляду на орґанізаційний ступінь кооперативної школи, її абсольвент повинен починати працю від заняття в кооперативі першого ступня й авансувати відповідно до своїх здібностей і вмілостей. Поминаючи практичний стаж, який учень переходитиме в школі, не може бути мови про заняття в повітових чи центральних установах, якщо не перейде він — скажім — дволітнього чи трилітнього практичного стажу в низовій клітині кооперації. Далі, цього абсольвента треба буде перешколювати на ріжних практичних курсах. У всіх ступнях кооперативної орґанізації брак торговельних референтів, фахівців збіжевих, яйчарських, збутових і т. п. В цьому напрямі повинно йти не тільки навчання в кооперативній школі, але також дошкіл на спеціяльних курсах. Якщо наладнається плянове приготування майбутніх працівників, то скоро дійде кооперація до цього стану, що відповідний чоловік буде на відповідному місці.

Схема цього вишколу буде представлятися як слідує:

Рік життя:

13-ий 1-ша кляса кооперативної ґімназії.

14-ий 2-га кляса кооперативної ґімназії — 300-годинний практичний стаж в кооперативній крамниці

15-ий 3-та кляса кооперативної ґімназії.

16-ий 4-та кляса кооперативної ґімназії.

17-ий однорічний практичний стаж в кооперативі І. ступня.

18-ий другий рік практичного стажу в коопер. І. ст.
І рік кооперат. ліцею.

19-ий третій рік практичного стажу в кооп. II. ст. Обовязкова участь в спеціяльних кооперативних курсах.
II. рік кооперативного ліцею.

20-ий Четвертий рік практичного стажу в кооперат. II. ст. Обовязкова участь в спеціяльних кооперат. курсах
III. рік кооперат. ліцею (спеціялізація).

21-ий Військова служба.

22-ий Початок сталої служби в кооперативних установах, відповідно до здобутого знання, здібностей і вмілостей.

Схема вишколу купця представляється в цих задумах ось так:

Років життя

13 перший рік науки в купецькій ґімназії.

14 другий рік науки в купецькій ґімназії, 300-годинний стаж в крамниці.

15 третій рік науки в купецькій ґімназії.

16 четвертий рік науки в купецькій ґімназії. Наука відбувається в кооперації з практичним вишколом в крамниці. Учень ходить до школи і рівночасно відбуває практику. Ріжні види подуманої кооперації.

17 однорічний практичний стаж в крамниці.

18 другий рік практики в крамниці.
I. рік науки в торг. ліцеї.

19 третій рік практики в крамниці.
II. рік науки в торг. ліцеї.

20 четвертий рік практики в крамниці.
III. рік науки в торг. ліцеї (спеціялізація).

21 служба у війську, ев практичний стаж.
ев. практичний стаж.

22 служба у війську.

23 власне підприємство, дальший практичний стаж або Висока Торговельна Школа.

24 т. с., 25 т. с., 26 т. с., 27 т. с.

Для зібрання фондів для відкриття власного підприємства булоби добре пропаґувати відповідне речинцеве обезпечення кандидата в „Карпатії" (прим. на 15 літ, починаючи від 13 року життя).

Якщо в щасливому випадку зійдеться обезпеченева сума з посагом жінки і кредитом в банку, можна буде подумати про заложення власної справді гарної крамниці. А за те в 23 році життя не завадить починати від прилавка або й іншої подібної форми торгівлі.

Одно певне, що до кожної праці в торгівлі учень по такім вишколі буде добре підготований практично й теоретично.

Лев Шанковський.

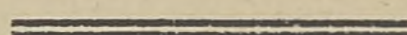

З ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ

Орґанізаційно-інструкторська діяльність Окружних Союзів Кооператив

У 1937 році 25 Повітових, зглядно, Окружних Союзів Кооператив затруднювали 83 люстраторів і начальників орґанізаційних відділів. В цім обрахунку не узгляднено — пропаґандистів, пропаґандисток, платних і неплатних практикантів, а також не узгляднено орґанізаційних даних Союзу Кооп. в Ковлі, який не надіслав відомостей зі своєї інструкторсько-орґанізаційної праці за 1937 рік.

Орґанізаційн і відділи 25 ОСК зужили в 1937 році на орґанізаційну та інструкторську працю — 18.234 днів, що дає в пересічи 730 днів праці на оден ОСК і 220 днів праці на одного люстратора. В 1935 р. на анальоґічну працю 27 ОСК зужито 13.424 днів, а в 1936 р. — на 26 ОСК зужито 14.101 день. Отже, в 1937 році орґанізаціні апарати ОСК виказали на 4.133 днів більше праці, в порівняннюдо 1936 р., що дає приблизно 30% зміцнення праці люстраторів у звітовім році.

Праця орґанізаційних відділів ОСК, як і в минулих літах, полягала на всесторонній опіці над кооперативами районів, на підготовці ґрунту під заснования (і саме заснования) нових кооператив, на відбуттю річних Загальних Зборів по місцевих кооперативах, на перепроваджуванню нарад в справах кооперативного щоденного життя, на улаштовуванні кооперативних курсів, свят і т. п.

Як розподілялися витречені в 1937 році дні на інструкторську та орґанізаційно-люстраторську працю в поодиноких ОСК — показує слідуюче зіставлення, яке одночасово також вказує на силу і орґанізаційну спроможність окружних кооп. центрів, а саме:

ОСК	Витрачено днів праці
2	від 520 до 300 днів
7	„ 300 „ 500 „
7	„ 500 „ 800 „
3	„ 800 „ 1000 „
3	„ 1000 „ 1200 „
2	„ 1200 „ 1400 „
1	„ 1400 „ 1650 „

З загальної скількости витрачених днів праці ОСК в 1937 р. (18.234 днів) — на переведення люстрацій зужито 6.831 днів, а люстрацій переведено — 2.845, що дає 2,41 дня дня праці на 1 люстрацію. Коли взяти під увагу, що в 1937 р. пересіч днів праці на одного люстратора виносила 220 днів — скваліфікуємо цю працю, як незвичайно жертвенну та дуже утяжливу, що межує з фізичною спроможністю людини.

В 1936 р. при 26 ОСК на одного інструктора припадало до обслуги в пересічі 30 кооператив. При обчисленні пересічі взято під увагу не лише кількість кооп., членів ОСК, але кількість всіх кооп. для загального закупу і збуту (членів і нечленів) в районі. Не взято натомість під увагу райфайзенок, міських та іншого виду кооп., які також (хоч і далеко не всюди) мають під своєю опікою окружні кооп. центри. Коли ж взяти і названі кооп. під увагу — тоді ця пересіч в 1936 р. піднесеться до 34 кооп. на 1 люстратора.

В 1937 р. при анальоґічному обчисленні — пересіч кооп. на 1 люстратора виносить вже тільки 26 кооп. (і 30 кооп-в в другім випадку). Такий стан річей вказує на помітне поліпшення в цій справі.

В поодиноких ОСК ця пересіч коо-тив для заг. закупу і збуту на одного інструктора в 1937 р. представляється в слідуючий спосіб:

О. С. К 1936	1937		Перес. число кооп-ив на 1 інструктора
15	17	ОСК виказали пересіч кооп. на 1 інстр.	від 20 до 30 коопер.
8	7	„ „ „ „ „	„ 30 „ 40 „
1	—	„ „ „ „ „	„ 40 „ 50 „
1	1	„ „ „ „ „	„ 50 „ 60 „
1	—	„ „ „ „ „	„ 60 „ 75 „

Наведена табеля показує досить помітне поліпшення в справі навантажености праці інструкторів в 17 ОСК в 1937 р., натомість 8 ОСК виказують навантаженість праці, що перевищує усталену норму. Над цим повинні належно застановитися кермуючі орґани дотичних ОСК і цю перевантаженість зменшити до усталеної норми (25—30 кооп-ив на 1 інструктора), шляхом збільшення своїх орґанізаційних відділів новими силами.

Цей надмір праці в районах — незвичайно виснажує інструкторів, дуже скоро амортизує їх фізичні сили, не залишає їм вільного часу на доповнення свого власного знання і в цей спосіб залишає їх поза скобками життя, яке не стоїть на місці, а також за певний період такої утяжливої роботи передчасно наближує їх до стану кооп. інвалідів або просто позбавляє життя. Це питання набирає гостроти і великої ваги, коли застановимося над справою заміни старих кооп. працівників новими гідними силами, яких на разі не маємо і не відомо, коли будемо мати.

Перетяження технічною працею в районі, а також ріжного рода заступства інструкторів в інших відділах ОСК (в 1937 році на ці заступства 10 ОСК витратили 717 днів праці, що дає 72 дні заступства на 1 ОСК) — у великій мірі спричинили ріжного рода недотягнення в праці інструкторських апаратів ОСК, з яких найголовнішими булиб:

1. Полишення в районах праці ОСК нескооперованих коло 600 громад;

2. щорічне залишення без опіки значної скількости кооп-ив району (в 1937 р. — не переведено ані одної провірки в 244 кооп-ах, в 1936 р. — в 252 кооп-х для заг. закупу і збуту);

3. брак більшої скількости загально-кооп. довших курсів, які мають завданням кооперативно освідомлювати маси, а кооп. свідомість, як знаємо, є найпевнішою основою в боротьбі з ріжнородними кооп. недомогами, з яких на перше місце висуваються лядові борги та касові й товарові недобори.

В 1937 р. 16 ОСК не обслужили 244 кооп-и, що дає в пересічі 16 необслужених кооп-в на 1 ОСК або 11.3% необслужених кооп-в у відношенню до загального числа кооп-в для заг. закупу і збуту (членів і нечленів ОСК).

Слідуюча табеля показує, скільки ОСК і в якій мірі завинили, в справі залишення 244 кооп-в без ніякої опіки, а саме:

О.С.К.	необслужені кооперативи
4	не обслужили від 1 до 5 кооператив
6	„ „ „ 5 „ 15 „
2	„ „ „ 15 „ 20 „
1	„ „ „ 20 „ 25 „
1	„ „ „ 25 „ 35 „
1	„ „ „ 35 „ 41 „

Невистарчаюча опіка з боку ОСК над кооперативами району в значній мірі спричинила повстання протягом звітового року значної скількости касових і товарових недоборів по місцевих кооперативах.

В 1937 р. сконстантовано в 159 випадках касових недостач на 11.731 зл., з яких неполагодженими залишилося 57 випадків на 3.800 зл. (на основі даних з 21 ОСК).

Товарових недоборів в 1937 р. сконстантовано у 882 випадках (43% кооператив для заг. зак. і збуту) на зл. 143.425, з чого не полагоджено 358 випадків на 69.284 зл. (на основі даних від ОСК).

Неполагоджені старі товарові недобори місцевих кооператив (на основі даних тільки 7 ОСК) — виносять зл. 37.442. З огляду на те, що в тім обрахованню бракує даних від 18 ОСК — ця цифра неполагоджених старих товарових недостач не показує правдивої дійсности. Коли припустити, що бракуючі дані від 18 ОСК будуть відповідати в пересічі даним від 7 ОСК, якими ми розпоряджаємо, — тоді загальна сума неполагоджених старих товарових недостач кооп-в району дала би суму для всіх 25 ОСК у висоті приблизно 150.000 злотих*).

П. Панченко.

---

*) Про виховно-курсову діяльність окр. Союзів буде в Кооп. Респ. окрема стаття, тому тут її пропускаємо. — **Ред.**

Як працює наша кредитова кооперація.

1. Зовнішні передумови праці.

Маємо сьогодні такий стан в ділянці української кредитової кооперації в Галичині: централя, 113 українбанків, 548 райфайзенок, 12 інших. Разом 674 одиниць, членів РСУК. В 1937 році прибуло 76 райфайзенок і 1 українбанк (Жидачів).

Зовнішні передумови праці кредитової кооперації, як і всіх інших кредитових установ, що спираються на власних силах, такі: 1. стабілізоване і упорядковане грошове уладження (валюта), 2. сприятливі господарські відносини і достаточно висока дохідність усіх, що чинні в господарському діянні, при недостатку безробіття, 3. правна тугість, розумне і для господарського життя сприятливе законодавство, достаточна строгість законів у справах кредитових, точне й сумлінне їх зберігання і коротке, скоре та некоштовне поступовання при вимаганні вірительностей.

Перша передумова, валютарна, — в наших відносинах здійснена, бо польська валюта, хоча й відірвана від золота, та зішнурована у своїх звязках із зкордоном строгими девізовими обмеженнями при забороні свобідно торгувати чужими валютами — є всежтаки стабілізована на золотому парітеті. Не знаємо яка буде дальша її доля, але гадаємо, що в добі творення великої центральної промислової округи, яка буде вимагати значних і коштовних привозів з поза кордону та буде фінансуватися також частинно закордонними позичками, а в великій мірі внутрішними ощадностями, що забиратиме в населення закупочно-консумційну силу може не слід сподіватися валютових експеріментів, бо це шкодилоби виконанню інвестиційного пляну*).

Друга, господарська, передумова була донедавна страшенно лиха і для розвитку нашої кредитової кооперації і дуже несприятлива, але як це вже врешті всі можемо загально сконстатувати, ці господарські передумови починають помітно поправлятись. Це видно із припливу нових ощадностей до нашої кредитової кооперації. Власне в міру цього, як буде поправлятися господарське положення нашого народу у Польщі, буде також рости та набирати матеріяльної сили наша кредитова кооперація. Це вірне в першу чергу щодо селянської кооперації, бо напевно орґанізація збірок ощадностей в райфайзенках піде краще тоді, коли пшениця коштуватиме 26.— зл., аніж тоді, коли вона коштувала 15.— зл.

Найбільш недомагають правні передумови праці кредитової кооперації. Розливчасте, гнучке, часто змінуване і не завжди добре передумане право не може дати кредитовим справам певної та солідної підстави і тому не можна дивуватися, що **кредитові справи сьогодні найбільш небезпечний та ризиковний терен.** Бо тільки виконування права винно, що вексель — поза солідним торговельним світом — втратив всяку пошану, бо багато довжни-

*) Просимо не мати до нас жалю, коли так не буде. І. О.

ків підпису на векслі не респектує, що затягнених зобовязань можна не виконувати, що в цілої маси довжників нема жадного страху перед екзекуцією претенсій, що тепер можна вести кредитові справи тільки в довірю до солідности та чесности довжника, але майже без надії на допомогу суду, на випадок, якби солідність і чесність довжника заломилася. Екзеквування претенсій сьогодні таке тяжке, турботливе, довге й коштовне, що в увагу при кредитових справах приходять тільки найкращі петенти, з якими не треба буде йти на судову дорогу, котра для вірителя — при нинішньому виконуванні права є направду хрестною дорогою.

Право про віддовження хліборобів кілька разів змінялося, щораз більше некорисно для кредитової установи і в той спосіб воно виплекало в довжника надію, що вийде ще таке право, що взагалі не треба буде довгів платити. Непередуманість конверзійного права сьогодні для всіх очевидна, бо нащо ж було розкладати на 14 літні рати довг напр. 101.— зл. Але й для більших довгів теж не потрібно аж такого довгого часу. Ці закони дуже докучили передовсім укр. кредитовій кооперації, бо **вона не має кредитів** з державних банків і тому цілий тягар конверзії хліборобських довгів несе сама, мимо того, що ті довги пересічно досить низькі і таких великих полекш довжники не потребували. Не один наш українбанк переходить трудности в наслідок конверзійних законів, бо законодавець чомусь волів хоронити передовсім довжників, а не кредитову установу.

2. Внутрішні передумови праці.

Внутрішні передумови праці кредитової кооперації такі:

1. відповідний провід; 2. зберігання кооперативних і кредитових засад у праці; 3. добра контроля; 4. постійний та тісний звязок кооперативи із своїми членами та з місцевим громадянством; 5. видатна орґанізація капіталів.

Проблема проводу вічно у нас актуальна. В українбанках маємо три роди провідників: Перша — це провідники, що були потрібні й добрі, коли треба було установу з нічого орґанізувати і розвивати, а стали непридатні та невигідні тоді, коли установа змогутніла, розрослась та переросла інтелектуальні, ділові і технічні можливости цих провідників. Для них ця установа вже завелика, а що є огляд на минулу працю провідників, то звідси випливають трудности для установи, її дальший розвиток гальмується.

Інша ґрупа провідників — це люди технічно й ділово досить підготовані до банкової праці, але без таких особистих якостей, які дають установі розголос і впливають на те, що до неї прибувають вкладки. Це бувають люди хоча й працьовиті, але за мало авторитетні, за мало знані й цінені, які поза діловою працею не всилі установи гідно репрезентувати.

І врешті третя ґрупа провідників — люди, що побіч інтелектуальної сили й фахової здатности мають ще й авторітет та ре-

презентативність, що виходить на добро установи. На жаль, та ґрупа найменша.

Ця характеристика провідників кредитової кооперації відповідає також сільській кооперації, тільки очевидно у дещо звужених розмірах.

Зберігання кооперативних і ділових засад у праці кредитової кооперації не завжди бездоганне і повне. Скільки ще буває випадків, що ізза незберігання цих засад кооператива попадає в труднощі орґанізаційного, матеріяльного чи опінійного порядку! Недостаток або фраґментаричність кооперативного і ділового вишколу працівників кредитової кооперації трапляється ще досить часто, а звідси випливають також всі інші недостатки, що перешкоджують кооперативі ширше розвинутись. І навпаки — добре розвиваються ті кредитові кооперативи, яких провід вповні застосовує кооперативну ідеольоґію і кредитову мудрість.

Добра й ділова внутрішня контроля в нашій кред. кооперації ще не всюди вжилася, бо або бракує члена контрольних комісій відповідного знання, як контролі переводити, або трактується цю справу злегка і по товариськи, приписуючи їй більше формальне значіння.

Постійний та тісний звязок кооперативи із загалом своїх членів та місцевим громадянством це така важна справа, що без неї неможливий не то розвиток, але й існування кредит. кооперативи. Вона ж мусить мати доволі грошей до обороту, а щоби дістати гроші мусить мати між людьми повне довіря, бо лиш воно є силою, що притягає гріш до установи. А це довіря мусить виростати зі свідомости, що громадянство, члени і кооператива, то одна цілість і власне кредитова кооператива є покликана до того, щоби орґанізувати кредит для місцевого громадянства, чого не можна осягнути іншим способом, лиш так, що частина зложить гроші у формі вкладок, а друга частина дістане їх у формі позичок. Довіря до кредитової кооперативи має вкладник тільки тоді, коли бачить у її провідників побіч ділових ще й моральні кваліфікації, а попри то бачить постійне старання навязувати й втримувати з громадянством та своїми членами живий контакт і порозуміння. В цьому контакті вся сила кредитової кооперативи.

3. Мобілізація капіталів.

Мобілізація капіталів — це проблєма, що її немало наших кред. кооператив не вміє й досі розвязувати, помимо того, що це перша справа в їх праці. І факт, що фінансова сила нашої кооперації така мала і для нашого господарства невистачаюча, має коріння в тому, що кооперація ще дотепер не найшла способів, визбирати великі чи малі грошеві капітали серед свого народу і запрягти їх до чинної служби. Ніяк не хочемо обезцінювати дотеперішніх осягів в цій області декотрих наших кредитових станиць, які тут і там працюють дуже гарно, одначе правда всеж-

таки лишається правдою, що наша кредитова кооперація ще не визбирала народніх грошей, бо в своїй масі має їх ще надто мало, багато менше, аніж є направду наші можливости під цим оглядом.

А треба завжди мати на увазі, що ощадности місцевого населення, серед якого кооператива працює, це **єдине джерело її оборотового капіталу** і якщо воно не видатне, то не видатна мусить бути і кредитова діяльність кооперативи, а це практично значить, що вона не може мати значіння в організації кредиту у своїм районі діяльности. Тяжко повірити, щоби в нашому народі були лиш такі дрібні суми капіталів; коли вони більші, а не є в нашому кредитовому апараті, то не без вини він сам, бо не проробив дороги до себе для працьовитих та ощадних наших людей. У початкуючих, а через те й слабих українбанків і райфайзенок справа збірки ощадностей це справа їх буття, бо ні уділи ні тим паче запасні фонди не можуть вирости до більших розмірів без широкої вкладкової діяльности, що на ній спирається позичкова діяльність.

Щоби образ ощадностевої діяльности нашої кредитової кооперації трохи прояснився, слід зазначити, що сума вкладок з р о с т а є. Українбанки мали вкладів в р. 1936 — 3,674,889.—, в р. 1937 вже 4,662.896, отже збільшили свою суму вкладів о 987.907.—. Райфайзенки мали вкладів в р. 1936 — 1,417.169.— зл., в р. 1937 — 1,796.655 зл., отже збільшили свою суму вкладів о 379.486.—. Разом збільшились вклади в обох типах кооператив о 1,367.393.—.

Цей приріст сам по собі зовсім не малий, бо виносить 25% суми вкладок з попереднього року і цього не тільки не можна маловажити, але треба відзначити, як видний успіх у вкладковій діяльности. У нас з міліонами справа не легка і механічне порівнування стану наших вкладок зі станом вкладів інших національних кооперацій треба переводити обережно; господарські та соціяльні відносини наші не ті, що в других. Коли польська кредитова кооперація, що працює побіч нашої на трьох східньогалицьких воєвідствах виказує суму вкладів зл. 12,467.689, а наша без централі тільки 8,172.377.—, то це порівнання не виглядає для нас так дуже зле. Воно може робити на декого враження нашої меншої сили, але при такому порівнанні треба мати на увазі, що вкладки у нас прибувають значно сильнішим темпом, аніж в польській кооперації. І власне в цьому постійному наростанні вкладів вся наша надія, весь задаток сили нашої кредитової кооперації. Хоч і турбує нас слаба ощадностева сила наших райфайзенок, але коли дивимось, що вони нотують приріст вкладок по пів міліона в рік, то і цю суму треба відповідно оцінити. Ми свідомі того, що грошова сила нашої селянської маси без порівнання більша, аніж сума вкладів райфайзенок, одначе райфайзенки на селі мусять поборювати багато ріжних перепон, найчастіше психічної натури, які здержують селянську

масу від вкладання грошей. Отже райфайзенки сповняють безумовно піонерське завдання, коли іде про орґанізацію вкладів на селі і зможуть дістати вклади тільки тоді, коли викажуть повну діловитість в орудуванні грішми, коли докажуть, що орґанізація селянського кредиту це вияв солідарної самодопомоги селянської маси і коли дбайливо зберігатимуть таємницю вкладів, що для селянського вкладчика важна справа. Попри це слід мати на увазі, що для орґанізації вкладів треба орґанізаторів, таких, які були в Білім, в Іванкові, в Ляцькім, в Боянці, в Дидятичах і т. д., і т. д.

4. Потрібна концентрація капіталів на горі.

Кредитова кооперація орґанізує кредит і грошевий обіг, так як молочарська орґанізує молочне господарство, закупочно-збутова і споживча орґанізують — продажу товарів і сільських продуктів і т. д. Наші українбанки й райфайзенки вже з тим освоїлися, що широкі народні маси мають вливати до нашого кредитового апарату свої ощадности, з уких цей апарат зорґанізує кредит для тих творчих, працьовитих та ініціятивних ґруп, що кредиту потребують. Гроші не можуть іти з верхів до низів, бо на верхах їх потрібно безпорівнання більше, аніж ці верхи мають, тільки мусять іти з широких низів до верхів, де є змога більшими грішми робити більші діла. Що „Суспільний Промисл" купив фабричний обєкт, про те знає вся суспільність, але що гроші на те позичив Центробанк, то знають тільки декотрі. Що РСУК купив дім, то кожний бачить, але що поважну часть грошей позичив Центробанк, то це не всім відомо і т. д., і т. д. Сьогодні ми в такому стані, що побіч великої маси малих річей, маємо деколи змогу робити й великі річи, що вимагають більших сум які може дати тільки концентрація грошей на верхах кредитової кооперації. Але й низові кооперативи мають орґанізувати кредит, тому ставимо справу так, що збирання вкладів має бути таке інтенсивне, щоби вони і самі мали подостатком грошей і значну їх частину пересували до верхів. І то так райфайзенки, як і українбанки. Часом тільки з трудом засвоюють собі цю засаду декотрі провідники райфайзенок, які надіялися на банковий кредит, як підставу їх позичкової діяльности. Велика їх помилка в тому, що надіються на кредит, якого ми не маємо та не будемо мати і тому мусимо будувати нашу кредитову кооперацію на засаді самодопомоги, яка бере на увагу наперед інтензивну збірку ощадностей, а щойно потім активну позичкову діяльність.

В тому місці натрапляємо на справу відношення всієї української суспільности до кредитової кооперації. Український громадянин повинен знати про нашу кредитову кооперацію найменше таке:

що вона майже єдина у нас форма орґанізації кредиту,

що вона орґанізує кредит для нашої господарської розбудови,

що всі ощадности слід нести тільки до наших кредитових кооператив,

що вони на час і на бажання виплачують вкладки,

що кожний чоловік повинен бути у звязку зі своєю кредитовою кооперативою і уважати її дорадником у грошевих і кредитових справах,

що в неї можна дістати кредит на господарські цілі,

що затягнений кредит треба точно сплачувати, бо на кредитову поміч чекають другі члени.

що вона полагоджує всякі платничі орудки на доручення і на рахунок комітента скорше і дешевше, аніж це зробив би він сам,

що треба бувати на Загальних Зборах своєї кредитової кооперативи, щоби впливати на напрям її праці.

Наша суспільність не може нарікати, що кредитова кооперація не вчас виконувала свої зобовязання що до виплати вкладок, бо нам відомо тільки кілька випадків, що ко-ви мали трудности з виплатою вкладів. Кредитова кооперація помимо важкої кризи вкладки точно виплачувала і свій кредитовий престіж заховала вповні. З другого боку ця вкладаюча суспільність має право й змогу впливати на те, щоби до управ кредитових кооператив входили тільки найкращі люди, що своєю діловою здатністю не захитають довіря вкладчиків. Ці провідники в українбанках не мусять бути місцеві люди, навпаки треба, щоби вони були немісцеві, бо не матимуть ніяких зобовязань супроти місцевих людей, отже будуть в діловій праці зовсім незалежні і справедливі.

5. Характер позичкової діяльности.

Позичкова діяльність є другою половиною проблєми орґанізації кредиту, а закон і статут висувають її навіть на перше місце. Що до своєї ділової сторінки, то позичкова діяльність безумовно тяжча від інших активних чинностей, що їх веде кредитова кооперація.

Не зашкодить поробити декілька критичних завваг до позичкової сили нашої кредитової кооперації. Згори зазначуємо, що не будемо її недоцінювати, бо добре розуміємо ту муравлину працю, що її вложили провідники кредитової кооперації на місцях коло відбудови старих кредитових станиць, які майже були зруйновані повним обезціненням гроша в часі великої війни, і коло будови нових кредитових станиць, що творилися з далеко більшим трудом, аніж інші види кооператив. Адже ж лекше було будувати закупочні кооперативи, бо купно і продажа товарів чи збут продуктів іде звжди, без огляду на те, яку ціну мають гроші, а саме товарове майно не обезцінюється з обезціненням грошей. За те кредитову кооперацію в часі валютового розвалу чи хаосу взагалі не можна вести, бо валютові справи сильно врізуються в процес ощадности, в позичкові справи і майно, якого виразником є тільки гроші, а не річи. Тими словами хочемо зазначити

трудности, що їх мала кредитова кооперація при своїй відбудові і дальшій будові. Але ці завваги не можуть стримати нас від ствердження, що назагал позичкова сила нашої кред. кооперації ще дуже слабенька, і нею не маємо ще змоги зайняти домінуюче становище в кредитових справах на нашій території. Ще аж надто багато є слабеньких українбанків, що для свого району — звичайно судової округи — не можуть мати значіння.

Тяжко означити, яку позичкову силу повинен мати пересічний українбанк, бо це залежить від господарського життя його району, але всежтаки можна твердити, що коли українбанк не має бодай 50.000.— зл. на позичках, то треба вважати його за зовсім слабу установу. Минає вже 14 літ, як наші українбанки відновили діяльність, а ще й досі не витворився певний, виразний тип українбанку з немалою сумою позичок. Є сильне розбиття в цифрах і помітної переваги якоїсь ґрупи що до сили позичок в українбанках годі найти. Треба зробити хіба такий висновок, що тип українбанку стабілізується на досить низькому рівні, бо є аж 73 українбанків, що їх позичкова сила не переступає суми 50.000.— зл. Цей рівень рішучо за низький і тому дальша праця наших українбанків мусить змагати до того, щоби цей рівень типу помітно піднявся. Коли добре оцінювати наші кредитові потреби і коли брати на увагу бажання витискати з нашого господарства чужий кредитовий апарат, то треба би сказати, що опанувати кредитові справи у нашій судовій окрузі міг би тільки українбанк з позичковою силою коло 200—300 тисяч зл. і це повинна бути сила нашого типового українбанку. У значній перевазі, до цього типу нам ще досить далеко, хоча ця справа не така неможлива, якби декому здавалося.

Так само витворюється у нас за низький тип райфайзенки, бо грубо переважаюче число райфайзенок має позичкову силу нижчу як 10.000.— зл., хоча цю суму слід уважати нормальною позичковою силою райфайзенки. Правда, що ще не можна говорити про стабілізацію райфайзенського типу, бо тут відбувається виразний рух до гори, але темпо цього руху і число занятих цим рухом райфайзенок покище не дає нам підстав до особливого захоплення. А проте треба доказати, що цей рух таки направду є. Сума позичок райфайзенок в р. 1936 була 2,3778.666.— зл., а в р. 1937 згідно з неповними ще обчисленнями є зол. 2,778.467, отже приріст суми позичок є кругло 400 тисяч. Імовірно буде він більший, але це буде видне щойно тоді, коли матимемо білянс всіх райфайзенок.

Також українбанки збільшують свою суму позичок, бо в р. 1936 мали їх на зл. 5,874.029.—, а в р. 1937 мали зл. 6,900.989, отже сума позичок збільшилась о 1,026.960.— зл. Такого приросту в наших скромних відносинах не можна недоцінювати і власне в цьому, коли мова про українбанки, лежить вся наша надія на будуче. Гірше тільки те, що приріст є сильніший у самих

більших і найбільших українбанках, а в найслабших той приріст дуже малий.

Очевидно, що порівнання суми позичок нашої кред. кооперації з польською, яка працює на нашій території, не говорить на нашу користь, бо ця остання має суму позичок зл. 40 і пів міліона, — тоді коли в нас вона є зл. 12,535.000.—. Але не вільно нам забувати, що наша кооперація працює поза власними капіталами майже виключно вкладами, тоді коли пол. кооперація побіч 12 міл. вкладів має аж 18 міл. кредитів. Особливо в рільничій польській кред. кооперації широко розлились кредити, бо на 6 і пів міл. вкладок цей тип кооперації має аж поверх 10 міл. кредиту. Ці порівнання виказують, що хоч ми ще далеко не є домінуючим чинником в кооперативному кредиті, на терені трьох наших воєвідств, то всеж не можна змаловажити і наших дотеперішних досягнень в области орґанізації коoп. кредиту.

Довжником української кред. кооперації є в першу чергу хлібороб, і то в райфайзенках виключно, а в українбанках у значній перевазі. Цей факт надає нашій кооперації селянського характеру. Варто отже приглянутися характерові нашого довжника, його платничій силі та платничим звичаям, словности та способови полагоджування чи обслуги кредиту. Спосіб сплачування позичок — належить до найважніших справ у кред. кооперації, бо добре сплачування додає рухливости позичковій діяльности, а лихе паралїжує її. Український довжник був до часу крізи назагал добрим, сумлінним і ретельним довжником, що допильновував своїх зобовязань і сплачував їх досить старанно. Правда, що жили ще тут і там спогади про часи грошового розвалу, в яких довги віддавалося якоюнебудь дрібницею; але коли провід кооперативи тримав туго в руках позичкові справи, то довжники не зле платили. Щойно госп. кріза підорвала платничу спроможність довжника, а маніпуляція валютами зродила в довжників надію, що сплатять свої довги гіршими грішми. Врешті конверзійні закони примусили установи короткотермінового кредиту замінити свій кредит на довгий, бо 14 літній термін. Все це довжника у високій мірі деморалізувало так, що велика частина довжників тільки дуже нерадо заключувала конверзійні договори, бо звжди сподівалася, що прийде ще якась більша полекша і довгів може не треба буде платити зовсім. Надмірні і навіть непотрібні полекші для хліборобів з дволітним стриманням перших мінімальних сплат довели до того, що в перших часах довжники дуже часто не хотіли платити навіть самих тільки, дуже обнижених відсотків. Чимало є випадків, що довжники взагалі можуть платити, бо мають гроші, але не платять, хіба самі відсотки, і отверто заявляють, що „користають з права неплатити". В той спосіб витворилися два типи довжників: „старі" і „нові", при чому навіть ті нові, що позичали значно пізніше, по всіх конверзійних справах, чуються покривдженими, що мусять платити, бо дивляться на тих, що не платять.

Сплачування позичок і вчасне плачення відсотків треба зараховувати не до матеріяльних, а до моральних прикмет довжника і коли кред. кооперація має сьогодні не мало поз. залеглостей, то це доказ, що моральна вартість нашого довжника помітно обнизилась. З залеглостями в позичках іде тепер завзята боротьба, а в її висліді залеглости меншають, хоч і дуже поволи. Українбанки мали в р. 1936 40% залеглостей у позичках, а в році 1937 19%. Висота, як на установи сільського кредиту, де люди себе зблизька знають — дуже висока і спадає тільки дуже поволи. Боротьба з лихим плаченням позичок далеко тяжча, ніж боротьба з лядовими боргами, бо боргів можна не давати і так повинно бути, а позички кредитова кооператива мусить дати, бо це її завдання. Щож має зробити, коли довжники не хочуть платити?

Конверзійних позичок є сьогодні на 3,770.000.— отже кругло 30% суми позичок кредитової кооперації. Польська кредитова кооперація має їх дещо більше, бо аж 42%, але там ця справа бодай о стільки краща, що вони разом з позичками сконцентрували свої банкові кредити. Ми цього не могли зробити, бо кредитів не маємо.

Мала частина позичок в укр. банках припадає на ремісників, промисловців і купців, хоча українбанки працюють в місті і радо давали би кредит для міських господарських ґруп. На жаль в більшости наших малих містечок ці ґрупи такі слабонькі, що дотепер їх векслі могли зайняти місце в українбанку тільки на 4.3%.

Українбанки дають кредит майже виключно на підклад векселя. На скільки нема потреби векслів реесконтувати, то вони весь час не міняються, бо важні 3 роки від дня платности, а за цей час в доброму українбанку позичка мусить бути сплачена.

Дуже мало буває в українбанках скупу чи есконту ділових векслів, що походять з доконаного товарового обороту. Недиво, бож ділові купецькі векслі можуть з правила мати тільки торговельні гутрівники, або промисловці за проданий товар чи продукт. Гуртівників у наших містах мало, а тому й ділових векслів в українбанках небагато, хіба, що за діловий вексель уважати вексель крамничного покупня, або ремісницького клієнта, то тоді їх могло би бути більше і справді декотрі українбанки такі векслі есконтують.

Кредит в українбанках триває переважно кілька літ, хоч формально не повинен бути довший, як два і пів року.

Ціна кредиту: 10%, подекуди (рідко) 9% і ще деякі дрібні додатки, з яких українбанки резиґнують тільки при виразній забороні РСУК. Кредит в райфайзенках в більшій части на підклад векслів, в меншій на підклад довгової розписки. Не маємо причини проганяти вексля з райфайзенки, хоча признаємо, що довгова розписка з точно означеними сплатами довгу могла би вже бути уведена до наших райфайзенок, як дуже догідний документальний підклад по-

зички. Кредит сплачується в райфайзенці два роки, але є чимало райфайзенок, що час сплати непотрібно продовжують поза два роки. Ціна кредиту 10%, подекуди 9, 8%, а навіть (дуже рідко) 7%. При тім обовязково щось ще на адміністрацію, з чим дуже бореться РСУК.

Висота кредиту усюди назагал невисока; в райфайзенках переважно до 100 зол. в українбанках переважно до 300 зол. з нечастими відхиленнями до гори, одначе рідко вище як 500 зол.

Є законом дозволені банкові чинности, що їх наша кредитова кооперація не виконує, або тільки в части виконує. Це купно та продажа дозволених цінних паперів, видавання чеків і акредитивів, доконування вплат і виплат на рахунок третіх осіб і приймання до переховуваввння ріжних вальорів. Купном та продажію цінних паперів не займаються наші українбанки тому, що українське громадянство майже не має цінних паперів і так нема для українбанку причини та спонуки таку торгівлю паперами вести.

Видавання чеків, якими диспонується сумами на біжучому рахунку, починає в декотрих наших українбанках вживатися, але лиш в міру того, як в банку є відповідна клієнтеля, що потребує користатися біжучим рахунком і знає функцію та призначення чеку, як платного засобу.

Акредитиви у правильному розумінні в наших українбанків не бувають і то ані особисті, ані документарні. Нема їх тому, що наш торговельний світ їх досі не витворив.

Доконування вплат і виплат на рахунок третіх осіб починає теж заводитися й вживатися, а спонукою для цього роду банкових операцій є наша кооперація інших видів, яка має всякі розрахунки між собою, і тому посередництво в тих розрахунках взяв на себе Центробанк з українбанками.

Переховування депозитів можливе лиш там, де є відповідна клієнтеля з такими депозитами і де українбанк має відповідні приміщення та технічні уладження на забезпечені сховки. Не маємо дотепер таких українбанків, що приймали би депозити.

Іще одної, законом дозволеної чинности наші українбанки не виконують. Не заступають операцій Банку Польського, головно його великого інкаса векслів, але тільки тому, що не знаємо випадку, щоби Банк Польський передав нашому українбанкови заступство на інкасо векслів, хоч ці речі наші українбанки бездоганно полагоджують. Інкасо буває у нас звичайно з доручення переважно наших а також жидівських банків, які мають векслів до інкаса дуже багато, а то зі скупу від жидівських фабрикантів і гуртівників за продані товари.

6. Відношення до центр. каси, державних банків та інших кооп. установ.

Кредитування в самій кредитовій кооперації спирається на таких засадах: Центробанк дає кредити українбанкам на підклад їх позичкових векслів. Цей кредит потрохи обмежується

бо досвід показує, що на кредиті не можна розбудувати україн-банку, а сам він не завжди пильно та витривало орґанізує місцеві ощадности, коли має подостатком кредиту. Центробанк не дає кредиту райфайзенкам, бо це було би недоцільне тому, що райфайзенки мають масово визбирувати народні ощадности і частиною самі користуватися, а частину переливати далі до гори, бо такий є у нас напрям переливання грошей. Не можна сільських кредитових кооператив будувати на банковім кредиті, коли хочеться, щоби вони були орґанізаторами місцевих грошей. Декотрі райфайзенки дістають тільки приділи часового кредиту під застав збіжжя, але цей кредит приходить з Банку Рільного в малих сумах і не є так дуже популярний.

Відношення укр. кредитової кооперації до державних банків, Банку Польського, ПКО і інших акційних банків можна формулувати так:

Від державних банків, Банку Польського і ПКО ми потребували би кредиту на розбудову нашого господарського життя. Цього кредиту не розкинули би ми по цілому нашому кредитовому апараті, тільки ужили би його на більші річи, якими тепер займаються інші види кооперації. Стоїмо на становищі самодопомоги, але не на становищі самовистарчальности, бо кредити з державних банків походять переважно з державного бюджету, до якого і ми вливаємо не меншу пайку, отже не маємо причини зрікатися тих кредитів*). Банк Польський є установою загальнодержавного значіння, є джерелом кредиту, бо веде емісію банкнотів, отже до цієї інституції теж повинні ми мати доступ. ПКО збирає на нашому терені вклади, і коли підсилює кооперацію кредитом, то і нас ця поміч не повинна би минати. Так розуміє цю справу наша кредитова кооперація, тільки на жаль так цієї справи не розуміють згадані банки і нам кредиту дають дуже мало, хоч польська кредитова кооперація на нашому терені має його на багато міліонів.

У нас з кредиту у вичислених банках користають Центробанк, дещо Дністер, небагато Станиславів, мало Дрогобич, ще менше Тернопіль — от і все. Ми завжди ідемо по лінії самодопомоги, бо ця дорога добра за всяких обставин, але не маємо потреби обмежуватися до власних сил, коли вони за малі, а потреби наші за великі. Ми дійшли до того, що наш кооперативний підпис на векслі абсолютно солідний, може солідніший, аніж неодного великого клієнта згаданих у горі банків, а коли ж нашого векселя не приймають до есконту наприклад в Банку Польськім, то це з причин, що з господарством не мають нічого спільного.

З акційних банків для кред. кооперації приходить в увагу майже тільки наш Зем. Банк Гіпотечний, що виявляє добру волю співпрацювати з нами, на умовинах вигідних і для нього і для нас.

*) Уважаємо цю справу дискусійною. Назагал, держ. кредити не виходять кооперації на здоровля. На це можна навести багато прикладів. — **Ред.**

Відношення кред. кооперації до кооператив іншого виду виявляється в орґанізуванні щоденної співпраці і у взаїмній піддержці, яка потрібна усім видам кооператив. Кредитова кооперація переймає завдання і щораз більше грає ролю **банків для інших видів кооператив**, який має доставити грошей, що їх потрібно чи то на ведення збуту с.-г. продуктів, чи на деякі загально корисні інвестиції, чи на звичайне ведення торговельних справ. Кромі того кред. кооперація веде полагоджування розрахункових справ інших видів кооп., та полагоджує платничі орудки, бо в той спосіб розрахунки переводяться гладше, скорше й дешевше. Уводимо для цих справ біжучий рахунок і чек, як найдогідніші зверхні форми взаємин і найважніший інструмент плачення. Колиб кред. справи цього вимагали, то дуже правдоподібне, що найважніші наші українбанки, які тепер є установами дрібного кредиту, позбудуться цього характеру і перейдуть на більший кредит. Очевидно це буде тільки для кооперації, бо для індивідуального, приватного кредиту сьогоднішня норма 2.000.— зл. вповні вистарчає і не маємо українбанку, що дававби аж такі високі позички фізичним членам.

Добре є наладнана співпраця з молочарською кооперацією, яка зробила собі з Центробанку централю для льокат своїх інвестиційних фондів і звідки також ідуть кредити на інвестиції в молочарнях, при чому відсотки від льокат і кредитів нормовані дуже вигідно і для Центробанку і для молочарень, що користуються кредитом.

Добра співпраця іде тепер також зі союзами закупочно-збутової кооперації, які постійно розростаються і тому потребують завжди більше грошей, аніж їх мають. Кредитова співпраця зі союзами має великі можливости і кред. кооперація на таку співпрацю піде, хочби мала навіть сильно обмежити кредит фізичним особам, бо творчий ґруповий кредит є більш оправданий, ніж не все творчий індивідуальний кредит.

Орґанізаційна опіка в кредитовій кооперації виглядає так: 29 українбанків перебрало опікунчі обовязки над райфайзенками своїх районів. Передтим ці обовязки виконували Окр. Союзи, але українбанки за спонукою РСУК взяли ці справи у свої руки. Лиш там, де українбанк покищо не здатний опікуватися райфайзенками, орґанізаційну працю для них ведуть і далі кооперативні союзи.

Орґанізаційна робота українбанків може і не є ще така, як повинна би бути, бо не всі українбанки мають змогу люструвати райфайзенок так, як це роблять в зак.-збутових кооперативах окр. союзи, але всежтаки українбанк може дати фахові вказівки і зайнятися життям райфайзенки бодай настільки, щоби вона при добрій управі добре працювала.

Трудність орґ. опіки українбанків в тому, що їх ділові звязки з райфайзенками не такі тісні, як інших кооператив зі своїми союзами, і тому не завжди є змога покрити орґанізаційні кошти,

коли би ця орґанізаційна праця мала бути така всебічна та видатна, як в кооперації закупочно-збутовій.

Центробанк перебирає ролю орґанізатора у відношенні до українбанків, бо і тут є справи, які вимагають одностайного практикування, пильного нагляду, а крім того ЦБ має на меті затіснювати свої звязки з українбанками, впливати на напрям їх праці і дбати про відповідну обсаду проводу українбанків. Ця остання справа не звичайно важна і — як досвід показує — не можна лишати її до вирішення самим тільки місцевим чинникам, які часто мають за вузький розгляд і перегляд. Обовязком ЦБ мусить бути також втримування орґ. звязку з укр. кред. кооперацією на наших північно-західніх землях, що поневолі опинилися в чужих союзах. Той звязок мусить бути втриманий, а лиш ЦБ це може зробити, бо українбанки з цих земель є його членами, отже має формальне право контактуватися з ними.

7. Закінчення.

Ідемо до цього, щоби наша кооперація могла бути для нашого господарства джерелом не тільки вигідного, але і дешевого кредиту. Значна більшість кооператив побирає сьогодні 10% від позичок, хоч бувають щораз частіше кооперативи, що обнижують відсотки від кредиту.

Маємо безперечно обовязок побіч самої змоги кредиту дати нашому членові-довжникові ще дальші вигоди і то або у формі дешевшого кредиту, що у світі найчастіше практикується, або у формі відсоткових зворотів, що у світі практикується рідше. Коли ж цього не можемо зараз масово зробити, то на перешкоді тут стоїть скупість наших оборотових фондів, якими тяжко господарити так, щоби і кредит був дешевий і кошти завідування не розсадили нам бюджетів та не захитали білянсової рівноваги. При скупости фондів — кошти завідування в українбанках є пересічно скромні, отже не можна робити нам заміту, що створюємо можливість іскування працівників надмірним коштом членів кооператив. Всеж таки ідемо до нижчих відсотків, а це уможливлює нам зробити і відсоткова політика влади, що розпорядками наказує обнижувати відсоткову міру від вкладок. Зокрема райфайзенки можуть спокійно перейти на відсоткову міру 8%, бо теперішніх 10% для селянського довжника направду забагато. Проблєма вигоди, яку повинна робити кредитова кооператива своїм членам, ще у нас теоретично не вияснюється, а практично не здійснюється і може це є також одна з причин, що члени не чуються міцно й постійно звязані з кооперативою, та в частих випадках по сплаті позички покидають її. Звязок кооперативи з членами — у нас за слабий.

Справи кредитової кооперації вимагають постійної дискусії, а тому добре зробив Центробанк, що почав видавати орґан для ощадности і кредиту під назвою: „Кредитова кооперація". Треба тільки, щоб процівники кредитової кооперації

з місць надсилали цьому орґанові свої практичні помічення та завваги, відомости та звіти, бо тільки за тої передумови цей орґан буде не тільки теоретичний, але й практичний, то значить буде з практичної діяльности кред. кооперації робити відповідні висновки і буде цю працю правильно насвітлювати.

Але справа звязку з кред. кооперативами не така легка, бо провідники цих кооператив дещо за тяжкі і хочуть усе готове діставати зі Львова.

Поза кредитовим орґаном не маємо на жаль кред. літератури і тому дуже багато питань з области кред. кооперації не находить у нас книжкового опрацювання і насвітлення, а це утруднює практичну працю, бо деж врешті решт пересічний кооператор має змогу основно теоретично познакомитися з проблємами кооперативного кредиту, коли нема книг. Недостаток такої спеціяльної літератури сильно обнижує видатність праці кооперації, головно в орґанізаційних справах, бо кожна ґолова думає по свому і кожний робітник іде своїм шляхом, що не завжди приносить у праці добрі результати.

Ілярій Ольховий.

З КООПЕРАТИВНОГО СВІТУ

Кооперативний рух у Китаю.

Китай ще до нині лишається аґрарною країною; без змін переховуються там теж старі форми господарства. Хлібороба там ще й нині шанують більше, як купця, принаймні в теорії. За хліборобом іде ремісник, зі своєю старою цеховою орґанізацією.

Навіть цісарі Китаю, коли скидали зі себе монарші ризи, бралися за плуг і орали.

Вже на сотню літ до народження Христа, китайська влада завела паперовий гріш; тим вона хотіла відзвичаїти людей від вживання золота й срібла, вважаючи їх оманним богацтвом. Срібло й золото могло би відтягнути людність від правдивого джерела богацтв — землі. Часто на приказ з гори замикали копальні золота й срібла, заказували копати шляхотне каміння; з другої сторони держава підпирала добування міді, олова й заліза.

У многих ділянках Китайці перевищили вже інші народи. Вже перед Христовим народженням знали вони друкарську штуку. Також перший комуністичний експеримент був зроблений ними, до того у мирній формі. Перевів його у 13. століттю цісар Ван-Ган-Чі; тривав він 5 літ. Міністра, який противився тій реформі, цісар видав у руки комуністичного міністра, але той пощадив свого противника, а навіть оточив його багацтвом і почестями, щоби міг відчути добродійства заведеного комунізму. Одначе, замісць загально ожиданого добробуту прийшло значне змен-

шення видобництва і зубожіння, так що комунізм незадовго знесено.

Така була коротка й невесела історія комунізму в Китаю. Зате від непамятних часів утримуються там ріжні форми примітивного спілчанства: сільська земельна громада, збіжевий шпихлір, водні спілки, рибацькі артілі і т. п.

Першу новітню кредитову кооперативу засновано у 1923 р., але вже в часах династій Танґ і Сунґ (420 р. перед Хр.) існувала своєрідна система місцевих щадниць для означених завдань. Члени товариства сходилися в означеному дні і кожний приносив означену рівно квоту. Цілу суму діставав той, хто викинув кістку з найбільшим числом: Той, що дістав гроші при останнім киданю платив відсотки, а решта членів при найближчих сходинах приносили квоти поменшені о суму тих відсотків. Товариство розвязувалося тоді, як кожний з членів хоч раз виграв. Було більше 30-ти родів таких товариств; після свого призначення вони носили назву кредитових, обезпеченевих, закупочних, будівельних. Ще й нині в Китаю дуже поширені такі товариства.

Що торкається форм новочасної кооперації, то багато нового й цікавого матеріялу в цьому напрямі обіймає книжка др. Він-Квонґ-Хен-а: „Сільські кооперативи в Китаю" (вид. у Ляйпціґу, Ганс Буске, по німецьки).

Китай — пише др. Він Квонґ Хен — це хліборобський край; більше як 74% його населення живе з ріллі. З вини довготривалих природних катастроф та політичних неспокоїв хлібороби й селяни попали у жахливу нужду. Коли жниво добре, то через брак відповідних засобів транспорту й комунікації не можуть вони конкурувати зі заграничними товарами. Крім того велике спустошення робить лихва. Через те краєва рільна продукція не може покрити навіть власної льокальної потреби. Це все очевидно має своє значіння для форми кооперації в тій країні.. Кооперативи тут мають вигляд більше допомогових товариств, як орґанізацій для спільного господарювання й заробіткування".

Оригінальне те, що в Китаю, як ініціятори кооперації, виступають університети, приватні банки, а особливо міжнародня комісія для помочі бідуючим.

Кооперативна орґанізація нанкінського університету це була здебільша дослідна робота. 1923 р. була заснована перша сільська кредитова кооператива під проводом факультету хліборобства й лісівництва. Фінансування кооперативи обняла міжнародня допомогова Комісія; вона дала факультетові до диспозиції на оснування 10 пробних кредитових кооператив квоту 5.000 долярів.

У другій добі розвитку кооп. руху виступає в характері його орґанізатора політичний елємент. Він став його головним носієм. У 1925 році другий конґрес урядової партії (Куомінтанґу) вирішив підпирати розвиток сільської кооперації. В наступному році оповіщено програму державної допомоги для орґанізації кооператив для села. З доручення уряду і як його орґан занялася

тою орґанізацією Міжнародня Комісія Допомоги. У березні 1935 році опубліковано кооп. закон.

Велику ролю грає також ,Національна Асоціяція для масового виховання"; її оснував гурт учених. Вихідним її пунктом була освіта народу, здоровля і народнє мистецтво. У переконанні, що всі ті завдання залежні від піднесення рівня життя народу, товариство звернулося до кооперації. Працю почало у 1932 р., основуючи пробну станицю у Тінґ-Сіян (Гопей). Т-во основує універсальні кооперативи; для того вступило у звязок з двома банками. Ґарантією для банків служать засновані товариством збіжеві маґазини. Від травня 1922 до кінця 1923 засновано 47 кооператив.

Першим кооп. союзом в Китаю мав бути союз у Шангаю. Його основниками були: студійне т-во Пінґ-Мін, народня щадниця, споживча кооператива футанського університету, шангайське порозуміння кооператив робітників і службовиків.

За статистикою міністра промислу було в роках 1923—1934 в цілій державі 8.740 кооператив, з того 7.430 кредитових, між ними 50 міських. Як бачимо, 84,5% це були кредитові кооперативи. Вони є орґанізовані після німецького взірця, цебто після райфайзенської системи. Споживчі товариства поширюються много повільніше, як кредитові.

При кінці своєї цікавої книжки др. Він Квонґ Хен пише: „чого нині найбільше потребує кооперація в Хінах, це: оздоровлення деяких кооператив та підготови до дальшої розбудови. Держава потребує підпирати кооперативи фінансово не багато, але мусить бути тим чинником, що візьме на себе тягар пропаґанди, виховання, догляду і ревізії*). **В. Тотоміанц.**

Орґанізаційні проблєми анґлійської кооперації

В початках розвитку споживчої кооперації гляділося на великі міста — не зважаючи на велике нагромадження в них купної сили широких мас — як на природню кооперативну пустиню; та ще й нині ці міста представляються нам як надто „каменистий ґрунт" для їх кооперативної управи та досі висувають нові орґанізаційні завдання й проблєми.

Причини цього спочивають не тільки в технічних умовинах, хоч, що правда, орґанізаційна і господарська підготовка великанських мешкальних і господарських скупчень, якими є наші міліонові міста, є не легким завданням. Причин треба шукати радше в характері споживчо-кооперативної орґанізації, ніж у самому місті.

В споживчій кооперативі і великому місті зіткнулися два, первісно чужі собі світи: споживча кооператива, будуюча нове

*) Шан. китайський автор далекий від правдивих кооп. метод праці! — **Редакція.**

суспільство з духа й атмосфери сусідського звязку, і анонімове велике місто, що позбавило людей корення, скасувало всі старі суспільні звязки та вкинуло їх до великанського чародійного кітла. У споживчій кооперативі людина стає всім, а у великому місті вона гине в безіменній масі.

Коли пізніше споживчий кооперативний рух — почерез сусідську спільноту — розвинувся в ідейну суспільність, тоді він вийшов з передмість великих міст і зачав свій наступ на самі великі міста. Коли раніше поодинокі споживчі кооперативи розвязували свої прблєми в рямцях передмість і околиць, то відтоді вони перейшли до способів великоміського думання і схоплювання нових проблєм — то-то зіткнулися з проблємою плянового господарства, перед якою їх поставило велике місто. З того повстала конечність злучити ріжні передміські кооперативи у більшу одиницю, відповідаючу великому містові.

Тим одначе ще не розвязано великоміської кооперативної проблєми. Часто вислідом тої злуки було лишень окруження міського осередку, але не кооперативне опанування цілого міста. Якщо місто мало бути пронизане кооперацією як цілість, не можна було забути про його серце.

А тут саме і виникають виїмкові труднощі. Кооперативний рух не міг полишити цю область не опрацьованою. Льондонська „Сіту" не представляє собою інтересу, як замешкалий осередок, зате таїть в собі великанську купну силу.

Сам Льондон є цікавим прикладом великоміського розвитку. А тому що споживчий кооперативний рух в Анґлії є сильний і доволі поступовий, він глядить на Лондон як на пляново-орґанізаційну проблєму.

Споживчий кооперативний рух на території Лондона цілими десятиліттями тягнувся в хвості за кооперативами промислової півночи та Шкоції; і доперва за останні десять літ надолужив — правда стомилевими кроками — те, що раніш прогайнував. Оскільки він мусів доганяти, видно з порівнання з даних за 1914, 1924 і 1935 років.

Лондонські споживчі кооперативи (загалом 15) мали в 1914 р. 133.000 членів на загальне число 3.050.000 членів британійського кооперативного союзу. Тоб-то на Лондон припадало тільки 4—5% цілого загалу членів в державі. В 1924 році число лондонських кооператив зменшилося до 8, але число членів зросло до 292.000. Протягом слідуючого десятиліття, коли шляхом злуки кількість лондонських кооператив знизилася до чотирох, число членів тихже кооператив побільшилося, осягнувши 1.100.000, цебто 14—15% загальнобритійського числа обєднаних в кооперації осіб. Тепер вони мають вже в десятеро більше членства, аніж в 1914 році. На Лондон припадає майже дві третини членів цілого південно-англійського союзу. Цей союз, що ще в 1921 р. був зі своїми 645.000 членів на 4 місці між британійськими союзами (а північно-англійський союз переважав його на 350.000 членів) — в 1935 році заняв

перше місце, осягнувши 1,900.000 членів. Північно-анґлійських союз стоїть далеко позаду його з 1.465.000 членів. Торги і капітали їх дають подібний образ. Торги лондонських споживчих кооператив зросли в десятеро, якщо рівняти їх зі станом в 1914 році. Уділовий капітал збільшився в трицять разів. Резервові фонди побільшилися в двацятеро.

Ці цифри дають нам уяву про незвичайний розвиток лондонського кооперативного руху в останніх роках та свідчать про те, що доконано велике кооперативне діло. Властиво кажучи, в 1914 році не було ніякого лондонського кооперативного руху, бож не було ще мови про якусь свідому, одноцілу працю. Кооперативи провадили т. зв. „передміську політику". Чотири кооперативи — London Society, Royel Arsenal Society в Woolwich-y, South Suburban Society на полудні та „Einfield Highway Society" на півночі — які вже працюють на великолондонському ґрунті, є ще нині під адміністраційним оглядом самостійні, проте з огляду на спільний плян і мету, вони являються частинами вищої, господарським тереном великого Лондону покликаної до життя одиниці.

Ті чотири одиниці оточили лондонський осередок, значно більший від властивого „City", як чотири армії, але вдертися їм до середини Лондону — не кажучи вже про кооперативне його здобуття — їм досі не пощастило.

Відповідальні лондонські кооператори усвідомлюють собі проблєму „City". Знають, що денно тисячі кооператорів заливає „City", щоб там поробити свої накупи, що багато тисяч кооператорів має там працю і мусять ходити на обід до скромних реставрацій, тому що не мають до розпорядимости жадної кооперативної їдальні. Знають вони силу великих філіяльних та одиничних торговельних підприємств і їх успіхи. Але досі не пішли на бій з цими, аж надто зручно працюючими великокапіталістичними підприємствами.

Цей бій вимагає ще більшої пробоєвої сили, ніж та, якою розпоряджають поодинокі кооперативи у згаданих чотирох лондонських дільницях. Вимагають інтенсивнішої, більше плянової й учинної співпраці, бож „City" по свойому складу не належать до округи діяльности тої чи іншої кооперативи. Люди, що там працюють, купують і харчуються, приходять з округ кільком кооператив, від Кембріджа на півночі і аж до Брайтону на півдні. (З одного місточка, віддаленого від Лондону 40 км., яке числить 10.000 мешканців, доїжджає до Лондону по працю повних 50%). Задля вкорінення в лондонське „City" треба приготовити сильніший комбінований кооперативний плян, який охоплював би щонайменше чотири лондонські кооперативи. Подумано було також і про безпосередню участь та тісну співпрацю в ділі кооперативного опанування осередку Лондона теж гуртівні, хоч проєкти в цьому напрямі не набрали досі виразних форм.

Одначе кооперативна проблєма „City" не є лише фінансовою проблємою й проблємою господарського зосередження. Задля її розвязання потребне далекосягле пристосовання кооперацією свого постачального господарства до форм і метод капіталістичного господарства. Дотеперішні спроби з одиничними кооперативними склепами й відповідними способами розділу товарів не дали заохочуючих вислідів; і противно на підставі дотеперішніх спроб не можна судити про те, в якому напрямі розгорнуться дальші можливости.

На терені Лондону не дійшло ще до повного використання всіх сил. Рішаючий вплив моглаб тут мати безпосередня співпраця гуртівні. Найвідповіднішим могло би бути самостійне підприємство, контрольоване чотирма лондонськими кооперативами, але в своїх методах незалежне, здібне примінитися й розгорнути свою власну ініціятиву, а тому фінансово й щодо особового складу забезпечене для праці в „City". Тісний звязок з гуртівнею мав би для такого підприємства подібне значіння, як в торговельнім великокапіталістичнім світі безпосереднє получення роздрібних і гуртових торговельних функцій з виробничими. Таке кооперативне підприємство мусіло би доказати, що воно є здатне тої самої строгої калькуляції, має ту саму притягаючу силу, цебто, кажучи іншими словами, зможе працювати орґанізаційними методами й технікою продажі, однаково діючими, як і найкраще просперуючі приватні підприємства. Одною з передумов булоб, щоби те підприємство наставило себе на широку публичність та щоби не нехтувало й випадково вступаючими до склепу покупцями, які в великих торговельних дільницях великих міст давно вже стали впливовим чинником. Тут криються — безперечно — важні проблєми для кожної кооперативи, працюючої в великому місті.

Кооперативні проблєми Лондону ще далеко не є вичерпані питанням його осередку „City". Чотири лондонські кооперативи вже давніше створили виділ для ведення переговорів про їх злуку, які в останньому часі вступили в рішаючу фазу. Треба думати, що завідуючі орґани і члени лондонських кооператив будуть внедовзі займатися вже кооперативними проєктами злуки. Ця злука, що має головного прихильника в Royal Arsenal Society, дала би початок для повстання величезної кооперативи, яка числом своїх членів і торгами далеко випередила би всі континентальні споживчі союзи: мала би 1—$1^1/_2$ міл. членів, а торгів 20—25 міл. фунтів штерлінґів за рік. Округа діяльности теж розтягалася б на значні обшари прилягаючих до Лондону ґрафств — обіймаючи територію о максимальнім промірі 80 км. з 10 міліонами населення.

Є й противники злуки. Вони вказують передовсім на те, що такий великанський твір не можна би було в рямцях дотеперішніх форм кооперативної демократії опанувати, та що вимаганий ним господарський апарат швидко скостеніє і стане тягарем для членів.

Цей арґумент має свою вагу; особливо ж в Анґлії, де — на диво — не витворилася досі в кооперації вдоволяюча форма репрезентативної демократії. Чисто господарсько-технічна злука лондонських кооператив — певно — принесе лондонському кооперативному рухові, поруч користей фінансової концентрації, більшу притягаючу силу, але не двигне його ані крок наперед, якщо одночасно не памятатиметься про успішнішу орґанізацію демократичної співучасти у вирішуванню певних справ. Те, що ґенеральний секретар Royal Arsenal Society сказав про звичайних членів кооперативи, яка уважається добре зорґанізованою, що практично вони „не є зорґанізовані", вказує на те, що на відповідальних місцях застановляються над розмірами тих завдань.

З Вульвічу прийшли вже проєкти репрезентативного заступництва з широкими компетенціями. І якщо тим способом пощастить скріпити кооперативну демократію, то поодинокі члени величезної орґанізації не будуть безсилі й не останутъ без впливу на її величезний апарат. Жива кооперативна демократія полягає в тому, що з громадою (ґрупою, орґанізацією), до якої належить одиниця, дійсно рахуються і що ця ґрупа належить до більшої цілости (вищої ґрупи), як її конечна складова частина. Розуміється, що й найрозумніше розчленована (поділена) в своїх функціях орґанізація не вистарчає; вона є лише формою й передумовою справжнього орґанічного устрою, до якого — опріч добре продуманого порядку — належить ще спільна, єднаюча всіх, свідомість, осередної ідеї.

Тож головним завданням кожної лондонської кооперативної орґанізації буде: не лише злучити міліонову кооперативну армію в справжню суцільну одиницю, але повести її до одної спільної мети.

Тимчасом лондонський кооперативний рух орґанізації не занедбав. Оце в останньому числі опубліковано гідні уваги дані, про одну з головних кооператив, — London Co-operative Society. Ця кооператива числила з кінцем 1937 р. 670.000 членів, а нині має їх вже кругло три чверти міліона; її торг виказував міліарди, а занято було на праці в ній 16.000 осіб в торговлі, виробництві й доставі.

(За Družstevnik'-ом 1938 р.
пер. Вт. Л.)

Литовська кооперація.

Литва, невелика національна держава о обширі 55.658 км^2 і населенню 2,530.000 душ, має доволі сильно розвинуту кооперацію. Спробуємо дати на підставі книжки Сальціуса*) коротенький нарис розвитку литовського кооперативного руху від найдавніших часів по нинішній день.

---

*) Prof. Petras Šalčius: Das Genossenschaftswesen in Litauen. Kaunas 1938.

Рік 1873, в якому в ковенській ґубернії основано перші щаднично-позичкові товариства — це дата, що від неї починається новочасний литовський кооперативний рух. Вже до вибуху світової війни уявляв він собою поважну силу. Розвиток його однак надибував на чималі перешкоди, будьто з боку царського уряду, будьто через особливі соціяльні відносини цеї на скрізь аґрарної країни. Велика власність її належала до шляхти, що почувала себе поляками; середня й дрібна була в руках литовських селян, що ненавиділи свою шляхту. Цим треба пояснити факт, що литовська шляхта гуртувалась у своїх орґанізаціях, а литовські селяни окремо в своїх. Про сцентралізування кооперативного руху не могло бути й мови.

Війна знищила довоєнну литовську кооперацію.

В 1918 р. литовці здобувають власну державу, а державний кооперативний закон з 31 січня 1919 р., що існує досі, усунув усі перешкоди кооперативного руху з часів російської і німецької окупації та пішов на зустріч природному його розвиткові.

З днем 1 січня 1937 р. в усій Литві було 1.189 кооперативних орґанізацій, що припадали на такі ґрупи: кредитові товариства — 448; молочарські кооперативи — 211 (не вчисляючи тут 1.945 сметанкових збірниць); споживчі товариства, хліборобські спілки, загально торговельні кооперативи — 175; кооперативи сільськогосподарської культури, а саме товариства для контролі худоби — 153 і товариства для постачання хліборобських машин — 104. Крім цього в провінції Мемель (Кляйпеда) було з днем 1. І. 1937 року 68 кооператив, з чого 52 припадало на кредитові товариства.

Переглянемо розвиток і стан цих ґруп литовської кооперації.

Кредитові товариства.

До світової війни було на етноґрафічній території Литви 207 кредитових кооператив, типу райфайзенок з 88.900 членами. Війна знищила їх. Перші роки національної незалежности були для литовської кооперації несприятливі. Доперва з 1922 р., коли литовська валюта устабілізувалася, починають повставати кредитово-щадничі кооперативи. В 1922 р. було їх лише 25, а в 1923 вже 129. Відтак число їх підноситься і падає. Падає, коли побідила засада: в 1 місці тільки 1 народній банк. Всі литовські кредитові товариства основувались на один зразок. Їх мета — давати членам кредит та помагати їм при набуванні або продажі найріжнородніших дібр. Кожний повнолітній громадянин міг бути членом товариства. Але один член міг мати тільки один уділ (пересічно 25 літів)**). Позички дають не на довше як на 18 місяців і тільки на подану довжником ціль.

Розвиток литовської кредитової кооперації подасть нам така таблиця:

**) 10 литовських літів = 1 амер. доляроcві в золоті, себто приблизно 9 польських злотих.

Рік	Число коопе-ратив	Число членів	Капітал	Ощадности	Позичка	Білянсова сума
			(в міліонах літів)			
1924	216	—	1,51	3,48	11,28	21,34
1925	302	—	2,71	4,84	16,55	24,38
1926	393	59,244	4,05	8,41	22,06	32,00
1927	426	75,749	4,87	14,86	29,47	42,96
1928	417	89,816	6,85	21,42	39,01	52,24
1929	407	98,380	7,80	30,13	46,59	63,29
1930	399	96,968	9,83	39,12	56,98	74,47
1931	397	107,535	11,15	38,46	63,64	80,68
1932	403	112,105	12,15	38,40	62,53	84,07
1933	399	117,809	12,74	37,46	63,74	79,87
1934	382	111,647	13,01	34,00	60,83	76,35
1935	369	111,909	12,49	29,48	56,83	71,69
1936	337	107,796	12,41	32,94	57,31	74,33
1937	322	111,587	13,06	39,99	61,64	78,47

Фінансовим центром цих товариств являється „Банк Райфайзен. Акц. Товариство".

Торговельні кооперативи.

В 1892 основано в Ковні „Товариство для закупна й продажі хліборобських товарів". Це була перша литовська торговельна кооператива, відома більше під назвою „Синдикат", основана литовськими поміщиками з метою інтенсифікації сільського господарства. Товариство постачало своїм члеанм штучний навіз, сільсько-господарські машини, насіння й давало своїм членам позички. Подібні товариства оснували литовські поміщики дещо пізніше в Вильні й Сувалках.

Заснування споживчих товариств для ширших верств населення починається після 1905 р. До світової війни було їх на Литві около 200 з оборотовим капіталом приблизно 2 міліони рублів.

Для збуту молочних продуктів основано в 1901 р. в Raseiniai кооперативу під назвою „Бірута". Це була найбільша довоєнна литовська кооператива для продажі сільсько-господарських продуктів.

Війна знищила здебільша ці кооперативи.

В литовській державі починається скоре їх відродження. Найраньше повстали й стали розвиватися споживчі товариства.

Розвиток литовської торговельної кооперації (хліборобських кооператив і споживчих товариств) подасть нам (в міліонах літів) така таблиця:

Рік	Число кооператив	Число членів	Проданий товар	Власний капітал	Число крамниць	Білянсова сума
1919	62	14,834	2,32	0,059	—	—
1920	140	29,512	5,22	0,273	—	—
1921	186	41,577	4,69	0,345	—	—
1922	231	55,033	6,71	0,586	—	—
1923	255	59,358	9,31	0,765	—	—
1924	222	44,400	13,32	—	—	—
1925	247	43,378	14,62	—	—	—
1926	208	36,714	19,08	2,19	—	—
1927	268	41,599	20,63	2,89	—	8,57
1928	290	41,180	23,52	3,25	288	12,99
1929	259	38,891	52,25	3,62	318	16,71
1930	254	33,841	44,99	4,31	313	17,41
1931	213	33,993	44,95	4,37	294	20,16
1932	185	28,747	37,31	4,10	271	18,60
1933	184	26,087	37,53	6,03	284	15,00
1934	175	21,332	37,34	4,92	256	21,30
1935	171	20,906	46,42	4,65	290	22,68
1936	180	21,026	55,56	6,11	298	24,27

Зменшення членів кооператив треба пояснювати не масовим виступом їх, а коректурою членських ліст. Найбільшими торговельними кооперативами на Литві є „Parama", „Karin Ekonomine Bendrove" і "Spandos Fondas", усі в Ковні. „Parama" має найбільшу в Литві, модерно устроєну пекарню, що її продукція в 1936 р. виносила 5.533.49 кґ. В Ковні має вона 30 крамниць. Друге товариство це кооператива виключно військових осіб. Третє — це кооператива литовського вчительства.

Велику ролю в литовському кооп. русі за часів незалежности відограють гуртівні, що їх почали основувати з 1919 р. Постепенно злились вони в дві централі: „Союз литовських кооператив" і „Союз сільсько-господарських кооператив Литви". В р. 1930 оба союзи зєднались в один: „Lietukis". Завданням цього підприємства є: поміч кооперативам, що до нього належать, у здійснюванні їх завдань і цілей; пособлювання розвиткові хліборобства та хліборобського промислу; узгіднювання інтересів споживачів і вирібників; орґанізація торгівлі сільсько-господарськими споживчими артикулами та хліборобськими продуктами. Членами його можуть бути тільки правні особи, себто кооперативи. Орґанізація його демократична. „Lietukis" стало найбільшим торговельним підприємством для закупна товарів і розділу їх між поодинокі кооперативи. В 1937 р. воно обєднувало 116 кооператив, продало

краму на 72, 730.000 літів і мало власного капіталу на 3,600.000 л. З сільсько-господарських продуктів, що їх воно збуває, на першому місці стоїть штучний навіз, відтак рільничі машини. В 1936 збут штучного навозу виносив 82,152.9 тон, вартости 6,07 міліонів літів і продано рільничих машин на 2,19 міліонів літів. З артикулів масової потреби на першому місці стоять: цукор (продано на 15,48 міл. літів), вугілля (1.70 міл. л.), сіль (2,33 міл. л.), залізо (1,71 м. л.), кольоніяльні артикули (0,82 м. л.). В 1937 р. підприємство мало 717.000 літів чистого зиску.

„Lietukis" удержує живі зносини з заграничними кооперативними союзами, в першій мірі з німецьким GEG в Гамбурзі, з анґлійським CWS в Менчестері та з лотишськими й естонськими кооперативами.

Воно належить теж до Міжнароднього Союза Кооператив.

Молочарські кооперативи.

В історії розвитку литовської молочарської кооперації рік 1901, коли то в Ковні основано „Спілку молочарень ковенської ґубернії" під назвою „Бірута", є важною датою. До орґанізації належали майже виключно литовські поміщики, що продукували масло на експорт (до Данії, Петербурга, Вильна, Ковна і т. д.).

„Бірута" дуже причинилась своїми виставами, де виставляли сепаратори та прапаґандою раціонального молочарства, до поширення його в усій Литві. Багато зробила теж у цьому напрямі литовська преса. Орґанізаційну ролю виконували литовські аґрономи — в 1891 р. основано (в Raseiniai) першу молочарську школу. Хто держав корови, той ставав членом молочарської кооперативи. Число їх росло. В 1910 р. треба було основувати нову фахову школу для молочарства з 3-літною наукою і 9-ти місячним практичним курсом.

В незалежній Литві кооперативне молочарство розвивається з 1923 р. Розвиток його за час 1927—1937 подає понизша таблиця:

Рік	Число кооператив	Число виробн. пунктів	Число см. збірниць	Число постачальників молока	Між ними членів	Одержане молоко в міліонах кґ.	Продуковане масло в 1000 тонах	Власний капітал в міл. літів	Чиста надвишка в міл. літів	Білянс в міл. літів
1927	206	162	151	8,162	5,439	20,22	1,07	0,48	0,32	7,88
1928	244	141	327	17,297	6,294	40,24	1,61	0,90	0,66	9,53
1929	255	262	660	30,338	7,978	74,72	3,07	1,37	0,82	10,34
1930	270	272	1,238	60,173	8,939	155,82	6,21	2,52	0,89	13,74
1931	266	273	1,610	71,485	9,668	196,92	7,78	2,67	0,66	18,20
1932	254	263	1,868	81,745	10,198	250,54	10,03	3,09	0,84	18,92
1933	246	251	1,825	69,496	10,029	239,30	9,62	4,48	0,54	18,27
1934	218	221	1,768	69,471	9,924	261,53	10,36	4,60	0,60	16,23
1935	208	209	1,771	76,394	10,069	315,13	12,87	5,07	0,98	15,15
1936	196	202	1,945	85,213	11,629	388,99	15,83	5,60	1,98	14,99
1937	192	188	2,052	91,491	14,836	420,03	16,99	—	—	—

В 1926 р. основано Центральний Союз литовських молочарських кооператив під назвою „Pienocentras", що помалу став одинокою їх централею. Членами його можуть бути тільки молочарські кооперативи. Вписове виносить 25 літів, один уділ — 500 літів. Члени, що їх продукція масла перевищує 10.000 кґ, обовязані набувати дальші уділи від кожних дальших 100. кґ масла. Члени ручать подвійною сумою своїх уділів. На загальні збори орґанізації висилають кооперативи своїх уповноважених, по одному від кожних 20.000 кґ. річної продукції масла. Уповноважений має тільки один голос, а надвишка, після відрахування 25% на резервовий капітал і найменше 10% на основний капітал, розділюють збори між членів, при чому дивіденда від уділу не може перевищувати 8%. Решту роздають як премії тим членам, що найактивніше брали участь у виконанні операцій союза.

Розвиток діяльности „Pienocentras" подає понизша таблиця:

Рік	Число членів	Власний капітал	Проданий товар в міліонах літів	Експорт масла в міл. л.	Чиста надвишка в міл. л.	Білянс в міл. л.
1927	153	0,13	5,84	4,80	0,006	4,72
1928	237	0,19	13,09	11,67	0,096	6,31
1929	264	0,32	25,42	22,72	0,133	8,74
1930	272	0,56	43,85	34,86	0,159	6,09
1931	273	1,35	46,10	37,05	0,189	7,68
1932	263	1,69	45,18	36,04	0,117	7,83
1933	251	2,08	36,16	29,15	0,088	6,15
1934	221	2,44	36,32	28,81	0,087	6,11
1935	209	2,56	42,43	33,86	0,136	7,09
1936	202	2,76	55,89	42,02	0,231	10,71
1937	188	2,93	63,78	47,07	0,293	11,88

Діяльність „Pienocentras" обіймає експорт масла і прочих молочарських продуктів; виріб молочних продуктів у власних підприємствах; продаж молочарських машин, знаряддя та матеріялів; закупно і експорт яєць, закупно овочів для внутрішнього ринку, їх експорт і вкінці нагляд і контроля кооперативних молочарень.

Від 1935 р. „Pienocentras" є одиноким експортером масла Литви. В 1936 р. експортував він молоко до 22 держав, з чого до Анґлії вивезено 74,5%. В 1937 р. вивіз він 74 міліонів яєць на суму 5,7 міл. літ., з чого до Анґлії 71, а до Німеччини 16,9%.

В р. 1936 „Pienocentras" викінчив будову і внутрішнє урядження своїх модерних маґазинів для маґазинування овочів і риб та фабрику овочевого соку.

Щоби піднести консумцію молочних продуктів, він удержує по всіх містах Литви свої крамниці і сніданкові кімнати.

Товариства для піднесення сільсько-господарської культури.

Ці товариства належать до найстарших у Литві. Основували їх перші литовські поміщики.

З кінцем XIX. і на початку XX. ст. повстають також ґуберніяльні сільсько-господарські товариства (у Вильні, Ковні і Сувалках). Їх завданням було досліджувати й орґанізувати піднесення культури села. Вони основували сільські кооперативи, займались постачанням кредиту, уліпшуванням комунікації по селах і т. д.

Після 1905 р. повстають чисто селянські товариства для піднесення сільсько-господарської культури. Першу таку орґанізацію основано в 1906 р. в Маріямполі. Централя цього товариства обіймала 25 філій. Також і в інших місцевостях повставали і розвивались такі товариства.

В незалежній Литві основують їх з 1920 р., а з 1923 р. повстають вони масово. Вони переняли на себе всю сільсько-господарську культурну працю, як плекання худоби, бжільництво, контролю худоби, постачання сільсько-господарських машин і т. п.

Загальні справи всеї литовської кооперації підлягають двом інстанціям: Центральному Виділові литовських кооператив і кооперативним конґресам. Перший, до якого входять відпоручники кооперативних союзів, основано формально в 1925 р. Він видає кооперативний часопис „Talka“ (спільнота праці) та веде кооперативну пропаґанду по всій Литві. Кооперативні конґреси, що в них беруть участь усі кооперативи Литви через своїх делеґатів, відбуваються неправильно. На них дискутують і полагоджують загальні справи литовського кооперативного руху. **В. Левинський.**

Кооперативи праці в Італії.

З усіх держав Зах. Европи Італія має найбільше число продукційних кооператив (1.231). По більшости це є трудові артілі (або кооперативи праці, як їх там називають). Вони поширені особливо на півночі, у провінціях Емілії, Венеції та Ляціюм.

Характеристична ціха італ. продукційних коопе-ив це велике число кооператив для будови домів, доріг та меліорацій. Кооперативи дістають від уряду всякі роботи і у деяких районах виперли майже зовсім приватні підприємства.

Вони мають провінціональні союзи. Так прим. мілянський союз обіймає 25 кооператив, які по більшости складаються з кооператив для будівництва і земних робіт. Вони перевели ряд будов у Міляно та в околиці з дешевими мешканнями та многими школами. У деяких дільницях міста вони переводили каналізаційні роботи, також будували залізничі шляхи. Ціла чиста надвишка союзу, як також кооператив іде на збільшення власного капіталу.. Такі кооперативи, характеристичні для Італії, існують в долині Паду від 1883 року. Одна з них, Навенська, що має 2500 членів, перевела більшість публичних та приватних робіт біля поправи рільництва. Орґанізувала постачання всього потрібного для членів, основувала нічні притулки та лічничі амбулянси.

Трудова артіль в Остії перевела будову трьох рівнобіжних шос з Риму до моря довжини 22 км, аж до Остії, яка стала портом Риму над морем.

Останніми роками багато говорилося про нову повінцію Літто-

рію, що повстала внаслідок відбагнення понтських болот і лежить по середині дороги між Римом і Неаполем. Щойно недавніми роками, під проводом Мусолінія, пляни ті переведено в діло: 750 квадр. км багна обернено у цвитучу провінцію, дякуючи викопанню 550 км. каналів і 300 км. доріг. Працювали при цьому руки 14.000 людей, коштом 240 міліонів лірів. Повстало там 5 сіл і 3 міста, Літторія, Сабавдія і Понтінія. Де царювала малярія і переливалися повені, там живе нині 3250 родин хліборобів з організації комбатантів у твердих будинках та дістають підмоги від уряду.

Отже при цих роботах працювала також робітнича артіль праці, що мала 600 членів. Коли згадується про тих, що дістали змогу жити на цій землі, то не годиться забути і про жертви праці. З 600 членів артілі около 500 полягло тут від страшної малярії. По заселенню цієї округи тут засновано споживчу кооперативу, яка відкрила першу крамницю в 1934 році. Нині вона вже має 10 місць продажі з оборотом в 2 міліони лірів. У 1935 р. кооп-ива обняла новозбудовану пекарню, до якої зерно постачають кольоністи. Поява перших кооп. підприємств збила загально ціни на 25% — 30%. Тим пояснюється також скоре розмножування філіяльних крамниць.

Мусоліні сам слідкував за розвитком цього руху і є членом кооперативи.

В. Тотоміанц.

СЕРЕД КНИГ

Maria Dombrowska: Rozdroże. Studium na temat zagadnień wiejskich. Варшава, 1937.

1. Селянство і шляхта в давній Польщі.

В XV. ст. починає закріплюватися фільваркова та паньщизняна господарка в Польщі, а в парі з цим йде позбавлювання селян тих прав, що воно мало. Відтак XVI. ст. приносить дальше закріпощення селянства і цей процес триває аж до кінця XVIII. ст. Селян винято зпід публичного права і віддано всеціло під виключну юрисдикцію шляхти. Дійшло до того, що селянина трактовано нарівні, або ще й гірше, як живий інвентар. Через повних чотири століття панувала вона над селянством і через весь час її стремління йшли в тому напрямі, щоби збільшити панщину і привязати селянина до землі. Найкращим показчиком цего є ухвалення аж 60 разів законів про селян-втікачів на протязі XVI—VIII. ст. По відібранню шляхтою від селянства всего, що тільки можна було відібрати, вона старалася перекинути на нього навіть ті незначні тягарі на річ держави, які були на неї наложені. Не змінилося це відношення шляхти до селянства навіть тоді, коли Польщі грозила вже заглада. Навіть ославлена Конституція 3. мая обійшлася з селянством досить легковажно. Признаючи, що селянство, це найчисленніша верства населення, зпід рук якої виходять найважніші богацтва краю, за це признавали йому тільки »опіку права« і то в часі, коли Польща була вже над упадком, а на Заході проголошувано і реалізовано гасла »свободи, рівности і братерства«.

Чваняться гарною реформаторською публіцистикою, літературою в обороні селянства в XVI—XVIII. ст. Однак її тоді ніхто не читав, або читав з призирством. Література звернена проти селянства а обороняюча шляхту була в десятеро більша і тішилася великою популярністю (прим. Економія Ґастомського з 1588 року, що була підручником найбільше вирафінованого визиску селян двором і держання їх в найстрогіших карбах поліційної системи. Всі реформатори, а їх в кожному столітті було досить, бідкалися над недолею селянства і пропонували йому пільги, ...тільки не тепер, не зараз, не так швидко, бо вони ще не назріли (Те саме покутує в Польщі й до цеї пори). Ще не

прийшов час на пільги, треба було ще витиснути зі селянина як найбільше, хотяйби систематичним розпіячуванням.

2. Селянство і шляхта в Галичині за Австрії.

Коли по розборі Польщі Галичину прилучено до Австрії, то польська шляхта не змінила свойого становища до селянства. За панування Йосифа II. шляхта, переляканa його проєктами в справі рільної реформи, висилала йому меморіяли, в яких доказувала, що рільної реформи не вдасться перевести, бо це доведе до повної господарчої руїни краю. Коли однак в 1848 р. знесено панщину, то шляхта сильно образилася на... селян за те, що вони відважилися приняти від чужого правительства те, від чого вона постійно відмовлялася. По знесенні панщини шляхта почала боротьбу проти освіти на селі. Галицький сойм, в якому засідала переважаюча частина польських послів шляхетського походження, ухвалював малі квоти на народнє шкільництво. Ці представники »народу« домагалися скорочення часу навчання, найнижчого образування народніх учителів, бо образований народній учитель на селі може загрожувати суспільному ладові; добивалися інших плянів науки і шкільних підручників для сіл а інших для міст. Справа шкільного примусу викликала велику бурю протестів. »Закон, що примушує людину до науки веде до соціялізму«, — викрикували ці представники народу — а »література і природничі науки підкопують спокій населення, видирають Божу ласку й вічне життя«. Коли селянські посли домагалися ухвалення додаткового податку на школи, то шляхта заявила, що його не буде платити, бо з народньої школи не користає (»хлоп є тільки на це, щоби все платити на те, з чого не користає«; так було давно так є й до сьогодня). Таке становище займала й Краєва Шкільна Рада а навіть і Академія Наук в Кракові, яка ще в 1891 р. опрацювала проєкт шкільної реформи в тому дусі, щоби »молоді не відчиняти передчасно далеких горизонтів«. Ясно, що при такому наставленні »народнього представництва«, не можна було думати про піднесення освіти на селі. Для селянства вповні вистарчало, як за попередніх часів, »старатися, щоби ані на хвилину не бракувало горівки в коршмах, щоби там що неділі грала музика«, а на що йому наука, »хіба щоби став кожний соціялістом«. Прецінь народня школа, писав один з визначних польських учених другої половини XIX. ст. »не повинна відвертати умів молоді на селі від тих обставин, середяких вона живе, ані будити охоти видобутися з них«. Вислід був такий, що прим. в 90 роках XIX. ст. в Галичині було 279.000 дітей позбавлених науки, а на Чехах, де людности було на 1 міліон менше, було тільки 174, бо чехи не мали »шляхецької традиції«. (Коли взяти під увагу, що ще й національний чинник відігравав поважну ролю, тоді маємо докладний образ того, що діялося на наших українських землях під »дбайливою опікою« шляхетських дворів. — І. Г.).

3. Справи земельної реформи в сущасній Польщі.

Здавалобися, що під впливом економічних, соціяльних і політичних перемін, що наступили в світі в XIX. і XX. ст. ст. наступила зміна поглядів цеї суспільної верстви. Але де там. До її ідеольогії приєдналися ще й інші суспільні верстви в Польщі, а саме купецько-промислові і фінансові круги, міська, а передовсім столична інтеліґенція, що походить частинно з давної шляхти, а частинно з елементів, що не знає села. Ці круги є ворожо настроєні до земельної реформи. Тому й ухвали реформи з 1919 р. перейшли найменшою кількістю голосів, а ухвала з 1920 р. перейшла тілько тому, що зближалася небезпека (большевицький наступ на Варшаву) отже повторилася давня історія, що тільки в хвилинах небезпеки показувано селянству, що будіцто щось робиться для нього. Видвигається цілий ряд закидів проти парцеляції. Між іншим закидується селянству, що воно гірше господарить від великих власників. Однак, як виказує статистика, ріжниці між продукцією великої власности а селянською бувають між 1,9—2,5 сотнара для збіжжа, а 4—20 сотнарів для окопових з гектара, при чому велика власність має за собою фахову підготовку, машини, штучні навози, лекший кредит, чого селянство не має. Дальше підчеркується, що велика земельна власність краще надається для виживлення міст і армії. Однак під цю пору головним

доставцем рільних продуктів для міст є підміські села, а апровізацію армії може краще перевести селянство черед кооперацію, як це вказує примір Чехословаччини, де армію заосмотрює тільки селянство через свою кооперацію. Також підчас світової війни головними доставцями для австрійської та німецької армій було селянство.

4. Земельна реформа, а українське селянство.

Справа парцеляції на непольських землях на думку авторки є незвичайно важна і заплутана, важніще як всі інші польські справи взяті разом. Польська політика і господарка на тих землях не має до цеї пори скристалізованої провідної думки. Щоби розвязати ці всі питання, треба ґенія і то ґенія з великодушним серцем, творчою волею та освіченими думками, а таких прикмет тяжко знайти в одному полякові. Підноситься крик, що парцелюючи фільварки на непольських землях, зменшується стан польського посідання. Недавно в соймі один з польських послів сильно нарікав, що в його сторонах $^{2}/_{3}$ землі розпарцельовано між Українців, а тільки $^{1}/_{3}$ між Поляків. Однак він не мав слушности, бо навіть при такому відношенні на місце одного властителя і може кількох польських родин урядовців в фільварку, прийшло кількасот польських родин. Отже не має чого підносити крику, що »стан посідання« корчиться, а противно збільшається, бо все на місце одної чи кількох родин приходить кількасот польських родин. Погляд, що скупчення великих теренів в руках одиниць даного народу, рішає про державну приналежність цих теренів, хотяй вони заселені іншим народом, є сьогодня пережитком, бо про державну приналежність рішає тільки воля тамошнього населення, цебто селянства і робітництва. Авторка стоїть на становищі, що треба заспокоїти місцеве населення, даючи йому землю з парцеляції. Однак тут стрічається сильний опір. Навіть визначна польська письменниця Родзевічувна в одному зі своїх творів палає ненавістю до польської держави за мниме попирання при парцеляції місцевої людности (української і білоруської) — зовсім до речі неоправдане і мильне — уважаючи це місцеве населення за ніщо інше як за банду робітників і злодіїв.

Подав І. Гурик.

Inż. arch. I. S. Celarski: ZABUDOWA OSAD NA TLE REFORMY ROLNEJ W POLSCE. Варшава, 1938.

В звязку з парцеляцією і комасацією виринуло нове питання перебудови осель. Держава взяла цю справу в свої руки і старається прийти з поміччю поселенцям. В тій цілии Держ. Рільний Банк будує сам всі будинки для кольоніста і віддає йому по ціні власних коштів в заміну за довжний скрипт, або дає будівельні матеріяли по власних цінах і технічні поради, або уділює низькопроцентові позички. Кошти будови господарських будинків виносили 10—16 зл. за 1м^2, а 25 зл. мешканевого будинку. Величина будинків примінена до величини господарств. Для господарств до 4 га будується мешкальний будинок і стодолу зі стайнею о поверхні 60 м, для господарств 8—12 га ділок, стодолу 72 м і стайню. Для будови призначено дерево, дах критий стернітом, а господарських будинків ґонтами. Кошти будови всіх цих будинків для одного господарства виносили в 1936 р. — 6.200 зл. Коли кольоніст хоче мати муровані будинки, тоді мусить доплачувати сам ріжницю коштів між деревляними а мурованими будинками. В 1938 р. вибудовано 162 будинки тільки на терені тернопільського воєвідства. Державні ліси і приватні підприємства доставили в 1935—1937 р. р. для кольоністів 66.105 м^3 будівельних матеріялів за 3,288.070 зл., 528.000 кіп ґонтів за 770.000 зл., столярських комплєтів (двері, вікна) 1.275 шт. за 192.000 зл, 154.564 м^3 дощок за 6,250.383 зл.

Подав: Іван Гурик.

З ПРЕСИ і ЖИТТЯ

»ІДЕЙНЕ ЗАПЛІДНЕННЯ«.

»Українські Вісти« приносять дня 27. червня статтю під повищим (доволі претенсійним) заголовком, присвячену делеґатам на Заг. Збори РСУК, а підписану п. М. Іванейком. Якими ідеями бажає заплідити делеґатів на кооп. зїзд шан. автор?

Мусимо признатися, що не легко вловити хід думок цієї статті. По довгих трудах вдається нам нарешті устійнити ось такий сильоґізм:

1. Кооперація прийшла до нас із заходу. Але вона була у нас вже до того часу: запорожське січово товариство, чумацтво;

2. Чужі взори треба нагинати до місцевих потреб, не наслідувати; західно - европейська кооперація повстала як засіб оборони робітничих мас від визиску з боку приватного підприємця, купця, посередника, промисловця, банкира; одначе нам потрібно не такої, а іншої, »щироукраїнської« кооперації;

3. Коли українська нація на порозі 20-го століття взялася до розбудови свого національного господарства, вона спрямувала европ. спілчанську ідею на щироукраїнські дороги. Взялася визволяти не якусь клясу, а цілу укр. націю з неволі чужого (головно жидівського) капіталу. Укр. кооперація почала організувати товарообмін масла, збіжжа, в останні роки живини з чужонаціональними госп. тілами;

4. Тяжче з ідеольоґією укр. кооперації. Вона до нині піддає іноді укр. кооператорам не наш погляд, немов особистий госп. почин проведений на особисту відповідальність — це неминучий супротивник кооперації, що його треба поборювати. Це не українська постава. І тому така ідеольоґія, що її далека візія — ціль: якась »кооперативна республика«, а не самовистарчальне укр. нац. господарство взагалі — уже не є зрозуміла для народу.

5. Якщо укр. кооперація не буде мирно жити з укр. приватним купецтвом, »ми мали б приклад не плідної ідеї, перетопленої життям, але чужої ідеї — галапаса, яка нищить і розсаджує орґанізм, що на йому осадовилася«. (Підкр. наше. — Ред.).

Такий хід думок п. М. І. Тепер пригляньмося їм критично, чи вони оперті на річевому знанні фактів та чи правильні висновки автора?

До 1. Чи була у нас кооперація за Січі і чумацтва? Автор повинен висловлювати свої думки з більшою обережністю. Правдою є, що ціла січова організація виросла з духа демократичної самоуправи вільних людей; про це говорять усі наші історики, а зі спеціяльним натиском звернув на це увагу Мих. Драгоманів (»Переднє Слово« 1878 року), коли шукав в нашій бувальщині первнів сусп. організації, потрібних нам в сучасній добі. Були в січ. господарстві первні солідаризму й рівности, але називати це прямо кооперацією, як це робить п. М. І., трохи за сміло. Треба ще спеціяльних студій над цим питанням і вони щойно вирішать, яка була в цій славній організації частинка вільного спілчанства, а яка державного комунізму (адже ж вся земля паланок, усі ті луги й очерета, була не приватна, тільки у власности держави, війська запор. як такого!). — Що торкається чумацтва, то тут справа ще складніша. Чумаки це були купці, посередники, отже ані продуценти, ані консументи, які хочуть »брати свої справи у свої руки«, що становить зміст поняття кооперації. Отже коли чумацтво і вважати родом кооперації, то кооперацією приватного купецтва, одної сусп. кляси, клясовою організацією, чого саме не бажає пан М. І. — Зате дивує нас, що автор не згадує серед форм нашого старовідського спілчанства — ріжних артілів та численних форм сусідської

взаємопомочі селян, якими так багата історія укр. села, які так докладно описав пок. проф. Ф. Щербина, а оце недавньо пригадав Ю. Липа у своїм »Призначенні України«. Ці форми взаємопомочі народніх мас мають більше, як інші форми, право вважатися попередниками нашого сучасного спілчанства.

До 2. Чи європ. кооперація справді оперта на ідеольоґії боротьби кляс? Коли, як виходить зі слів п. М. І. вважати клясовою боротьбою основування спож. крамниць, селянських молочарень, кооператив для збуту збіжжа, кредитових кас для оборони від визиску посередників і лихварів — то виходило б, що — так. Але ж це буде якесь нове й нечуване розуміння »клясової боротьби«, новий винахід в соціольоґії. Дотепер клясовою боротьбою вважалося форму професійної організації і то лиш остільки, оскільки вони хапалися гострих, справді боєвих форм оборони інтересів дотичної сусп. верстви (страйки, бойкоти, льокавти, демонстрації). Не можна вносити хаосу в устійнені наукові поняття, якщо не хочеться заплутатися у протиріччях.

Коли ж ходить про європ. кооперацію, то якби автор розгорнув перший-ліпший підручник історії кооперації, то вичитавби в ньому, що якраз величезна більшість теоретиків кооп. руху в Европі і майже всі великі кооп. організації стоять на становищі некласовости кооп. руху (Жід в ділянці спож. кооперації, Райфайзен — кредитової; гол. теоретиком клясово-політичної невтральности кооп. руху був довголітній секретар Міжнар. Кооп. Союзу Ганс Міллєр). Це елєментарні річи в теорії кооперації, які знає нині кожний учасник хочби заочних кооперативних курсів. Спеціяльно Жід і Райфайзен з натиском підчеркували загально-суспільний характер кооп. руху і виступали проти надавання йому характеру організації якоїсь одної — не тільки кляси, а навіть професії. (Правда, є в Европі змагання організувати кооперацію по клясам чи професіям; існують окремі союзи »хліборобської кооперації« чи »робітничої« які внаслідок того дещо відбігають від тез Жіда чи Міллєра; одначе це всеж таки велика меншість у заг. течії.

До 3. Тут автор складає доказ повного незнання історії рідної, українськоі, національної кооперації. На його думку укр. кооперація взялася до розбудови нац. господарства щойно »на порозі 20-го століття«, тоді як початки укр. кооперації сягають 70-их літ 19-го століття (перші спож. і кредитові товариства на Вел. Україні, перші кредитові кооперативи в Галичині в 70-их роках, основування Нар. Торговлі 1883, масова поява сільських крамниць і щадничих кас при читальнях від 80-их літ і т. д.).

Ще більше незнання річи зраджує висказ автора, що кооперація наша тільки й робила, що торгувала »маслом, збіжжям, щойно в останні роки живиною«. Таким чином шан. автор попросту викинув з історії нашої кооперації цілу (до війни навіть могутню) кредитову кооперацію (початки у 90-их роках, централя основана 1898 р.), звернену на поборювання приватного кредитодавця; далі усю закупочну кооперацію до- і повоєнну (закуп спож. товарів і с. г. потреб), звернену на поборювання торг. посередництва у цих ділянках. Чому викинув? чи тому, що може не знав про їх існування, або може тому, бо їх існування псувало йому його теорію невоювання кооперації з торг. посередництвом?

Правда, ці форми кооперації приняли ми в цілости з заходу, бо ані на Січі ані пізніше у нас не було такої організації, але чи маємо через те їх закинути і зліквідувати прим. наші райфайзенки і кооп. банки? Очевидно, це булби смішний нонсенс.

(Так само і укр. приватні купці і промисловці користуються західними взорами у своїй організації, навіть картелями і то навіть інтернаціональними!).

Але і при тім, що автор навів з історії укр. кооперації, є річеві похибки або просто доказ незнання фактів. Авто думає, що укр. кооперація почала збут живини щойно останніми роками. Що ж зробити з передвоєнним »Союзом для збуту худоби« і працею його цілої підбудови? Колиж ходить про збіжжа, то треба знати, що поважнішу діяльність у цій ділянці почали ми саме аж в останніх роках, навіть пізніше, як почався збут живини. Цілком не згадує автор між збутами такого важного артикулу як яйця.

Помиляється автор, коли пише, що укр. кооперація орґанізує товарообмін виключно з чужонаціональними госп. тілами. Хіба він, як міський споживач, не купує ані масла зі склепів Маслосоюзу, ані мяса від Центросоюзу, ані кольоніяльних товарів в Народній Торговлі і т. д.?

Незнання справи і поверховність в трактуванні річи доводить автора і тут до хибних висновків. А саме він думає, що праця укр. кооператив виходила на шкоду одним тільки чужонаціональним торгівцям, головно, як він каже, жидам. Певна річ, найбільше потерпіли жиди, бо їх було найбільше, в деяких ділянках просто мали або ще й мають монополь. Але навіщо скривати, що укр. кооперативи, через сам факт, що повстають і хочуть удержатися при житті, роблять конкуренцію усім існуючим подібним підприємствам, отже жидівським, польським, німецьким та й українським, коли вони є, або основуються для конкурування з кооперативними?

До 4. Автор називає »неукраїнською поставою«, коли укр. кооператива вважає укр. приватника своїм конкурентом. Чомусь не робить такого закиду навідворіт — укр. приватникам, які повстають останніми часами масово, особливо по селах, де вже є кооперативи.

Виходить таке: тому, що (як відомо) кооперація прийшла скорше як приватне купецтво, — кооперативи наші мусять добовільно вступатися з дороги кожному новоповсталому укр. приватному підприємству! Той, хто перший підняв прапор розбудови національної торгівлі і промислу, має негайно вступитися, як тільки йому в дорозі стане його величество український приватний купець! В противному разі, як виходить зі слів автора, робота такої кооперативи буде »неукраїнська«, ба, на кінці читаємо попросту, що кооперація тоді переміниться в.... »галапаса, що нищить і розсаджує орґанізм«!!!

Ось доказ, до яких абсурдних висновків можна дійти, спираючись на фальшивім розумованні!

Пан М. Іванейко приняв на себе ролю прокуратора, що відсуджує кооперацію від національности, якщо вона не перестане вважати своїм конкурентом української приватної торгівлі, і то без застережень, навіть тоді, як та приватна торгівля виростає виключно для конкуренції з кооперацією. Притім дав доказ, що або комплєтно не знає кооперації, або свідомо накручує живі факти для своєї арґументації.

З його способу писання пробиває так страшно у нас поширена обивательська звичка говорити на всі теми, і у всьому вважати себе компетентним, хоч справи не знається й не передумалося. Мало хотіти писати, мало — дістати тему, треба ще й щось знати з тієї области, в яку вступається.

Коли ж ходить про саму ідею внутрінаціонального господарського замирення, то єдина тут дорога така, якої держиться культурне суспільство на Заході (прим. в Англії, Швеції, Данії): зберігання »чесної гри« у конкуренційних змаганнях між приватницьким і кооперативним світом. Абсолютна чесність у торгівлі, абсолютна солідність в обслузі і абсолютна чистість у конкуренції — ось »єдине що є на

потребу«. Коли ж комусь це не вистарчає, то він дає доказ, що нездібний жити так, щоби бути корисним національному організмові. Здорове національне господарство — а це було й є начальною метою кооперації — потребує тільки солідних і конкуренційних підприємств.

Усяке квиління, що боїться твердої школи чесної конкуренції, промовляє на шкоду тих, що квилять.

Усякий хто хотівби відібрати в кооперації її основне »жало« — наставлення проти зайвого торг. посередництва злученого з визиском (хоч би того визиску допускалися й свої одноплемінці) — убиває кооперацію. Коли укр. кооперація досі розвивалася і щось зробила для створення національної торгівлі й промислу, то власне дякуючи тому свому наставленню. Хто хотівби його змінити — той щойно ділавби направду на шкоду національного господарства і національної української справи взагалі.

Ми присвятили дещо більше уваги відносно невеликій статті п. Іванейка, тому, бо думки в ній виложені є дуже поширені серед нашої інтеліґенції, а ще більше поширена — така поверховність у трактуванні справ.

К. Коберський

ХРОНІКА

Офіціяльне заступництво хліборобів у ріжних державах.

„Związek Izb i Organizacij Rolniczych" видав книжку п. н. "Organizacia rolnictwa w państwach europejskich". Заголовок невповні відповідає змістові, бо в книжці говориться лише про т. зв. офіціяльне заступництво хліборобської верстви, полишаючи на боці добровільні професійні орґанізації сільського населення. Книжка дає перегляд публично-правних орґанізацій, що мають заступати хлібороба перед державою, у головних державах Европи.

Німеччина. До 1933 року село мало своє заступництво у „рільничих палатах", не числячи добровільних орґанізацій (рільн. товариств і кооперації). З приходом гітлеризму все це змінилося. Самоуправні „рільничі палати" заступлено орґанізацією уряду п. н. „Державний Кормительський Стан" („Reichnär Stand") на чолі якого стоїть іменований „вождом" „провідник селян", себто міністер хліборобства (Др. Дарре́). Найбільш болюче було для хліборобів те, що й кооперативні союзи позбавлено їх самоуправи, вони одержали номінованих „провідників" і їх піддано під юрисдикцію „провідника селян".

Згаданий центральний уряд „Reichsnär Stand" має 7 відділів: 1) госп. справи; 2) правничі; 3) міжнародн. селянських та рільничих справ; 4) шкільництва; 5) освіти; 6) науки про сел. стан; 7) національно-расових справ. Окремо від них є ще адміністраційний виділ, який має вести також: 1) опіку над сільським населенням; опіку над сіл. господарством; 3) опіку над ринком рільних продуктів.

Таким чином злучено разом: дотеперішні бюра міністерства хліборобства, рільничих палат, добровільних хліб. орґанізацій і сіл.-госп. кооперації. На чолі тих ґрандіозних аґенд поставлено одну людину.

Йому підлягає 20 краєвих „селянських союзів", якими управляють одначе не виборні люди, а „провідники", іменовані державним провідником; далі вниз є ще „повітові союзи" з повітовими провідниками на чолі.

Суспільну думку заступають додаткові тіла: „Держ. селянська рада", краєві і повітові сел. ради, члени їх іменовані згори. Раз в рік відбувається „селянський конґрес" у Ґосляр.

Фінансовою підставою цілої тої орґанізації є вкладки, примусово стягані при податках. (Як відомо, орґани Reichsnär Stand-у установляють в деяких ділянках тверді ціни хліб. продуктів, прим. збіжжя, молоко, масло).

В І т а л і ї на місце давних добровільних хліб. організацій вступили примусові „конфедерації" рільних підприємців і анальоґічні синдикати рільних робітників. В централі держави, існують т. зв. к о р п о р а ц і ї, цебто уряди, що складаються з іменованих владою представників: а) фашистівської партії, б) сіл.-госп. підприємців, в) сіл.-госп. робітників. Від ост. реформи корпорацій, себто від 1935 р. є 8 корпорацій, що відносяться до сіл. господарства (продукція збіжжя, городовини, вина, товщів, цукр. буряка, годівельна і рибна, деревна, прядільних сировин). Апарат удержується з оплат, стяганих при податку.

П о р т у ґ а л і я. Від 1937 року заведено й там т. зв. корпоративну систему. Всеж таки тут збережено в орґанізації хліборобів засаду добровільности о стільки, що нема примусу бути членом корпорації (хоч і нема свободи творити не-урядові хліб. організації, подібно було в Австрії до березня 1938. р.). Складки побираються лише в членів. Завідуючі орґани походять з вибору.

Ф р а н ц і я. Від 1924 р. існують „рільничі палати" з виборними управами. 3/4 членів управи вибирають сіл.-госп. продуценти, до яких числяться також робітники, а 1/4 вибирають добровільні орґанізації хліборобів. Рільничі палати мають характер дорадчих та опінюючих орґанів. Удержуються з додатку до ґрунтових податків. Одна палата, на один департамент, сходиться 2 рази до року. Має аґрономів (на окремім державнім удержанню). Централя палат, це щорічний зїзд її предсідників.

М а д я р щ и н а. Від 1920 р. існує хліборобська самоуправа: 5 рільничих палат, з членами вибираними на 6 літ, частина є іменованих і вірилістів. Фінансова база: сплати при ґрунтовім податку. Підбудова: хлібор. комітети комітатні, повітові і громадські. Виборче право мають: власники, державці і робітники. Вибори куріяльні. З уряду входить староста і аґроном, в комітаті — піджупан і інспектор хліборобства. Краєва рільнича палата по 15 делеґатів від кожної з пяти палат, плюс іменовані представни-

ки добровільних хліборобських та кооперативних орґанізацій.

Румунія. Від 1936 р. орґанізація така: в кожнім департаменті хліборобська палата з радників, вибираних виборчими колеґіями після величини господарств. Як вірилісти входять префекти департаментів, начальник зем. уряду, представники торг. пром. палати і кооперації. Доходи — з додатку до ґрунт. податку і под. Виконуючі орґани палат це „громадські рільничі комітети". Виборчі засади подібні, як в департаментах.

Чехословаччина спирається на австрійських законах з 1891 і 1897 р. Є три краєві „Земледільські Ради": в Празі, Братиславі і Ужгороді. Всі вони є в тісній співпраці з добровільними рільн. орґанізаціями, так, що на ділі вони є дочіпками до них.

Латвія має рільн. палату від 1935 р. Компетенція: надзір над кооперацією (!), орґанізаціями молоді (!), ринком рільних плодів, парцеляцією. 100 радних з вибору, 50 номінатів.

Норвеґія спирає хлібор. самоуправу на законі з 1919 р. Спирається на добровільних орґанізаціях: 1) фармерів, 2) малоземельних і т. д., які є місцеві і мають департаментальні союзи. Нема примусу належати до них, але без того не можна дістати ніякої допомоги. Централя: „Королівське Т-во для добра Норвеґії" і центральна „Рільнича Палата". Бюджет: субвенції і членські складки.

Подав К. К.

ДЕРЖАВА БЕРЕ В РУКИ ЗАЛІЗНИЙ КАРТЕЛЬ.

Постановою з 13. квітня ц. р. введено в життя новий орґан державної контролі над промислом. Цим орґаном є »Начальна Орґанізація Залізних Гут«. Введено її внаслідок: 1) зловживань залізного картеля на шкоду держави і громадянства, 2) відомого стремління польських етатистичних кругів до поширювання компетенції держави в економічних справах. Варшавський журнал »Політика Ґосподарча«, який зберігає лінію чистого госп. лібералізму, критикуючи і картелізм і етатизм, пише з цього приводу:

»Постанова Економічного Комітету Міністрів з 13. IV. ц. р. є нічим іншим, як перебранням керми польського гутництва з рук диктатури картеля в руки диктатури держави. Цей »лік«, примінений в обличчі тяжких економічних зловживань картеля, напевно не є добрий. Скріплює інтервенціонізм у Польщі. Але ніхто тверезо думаючий не буде тим фактом заскочений. Бож від років уже ясно, що методи трактування продукції залізної сировини, як фільварка кількох осіб, — доведуть до переходу керми гутництва з рук картелістів у руки етатистів. Хотілося б навіть сказати: З двох лих невідомо, котре гірше. Бож та безполова, безідейна господарська метода, що її практикував досі скартелізований гутничий промисел, була якимсь дивовижним квазі-етатизмом, який, маючи всі хиби етатичного думання і правління, не мав навіть такої примітивної прикмети, як допасування політики скартелізованих підприємств до центральної волі орґанів держави. Гутництвом в Польщі правили не фіґуранти зі »Спільноти Інтересів« лиш диктатори з бюр продажі, виховані на найгіршій школі метод експлоатації »забраних країв«.